శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయము

నాటకము

....

పోషకులు.

శ్రీయుత రాయప్రోలు లింగస్వామయాజిగారు

,, నడింపల్లి వెంకటలక్ష్మీనరసింహారావుగారు

,, కిడాంబి రామానుజాచార్యులుగారు

,, కోలేటి ప్రకాశరావుగారు

,, దంటు లక్ష్మీకాంతంగారు

,, కోలేటి సీతారామయ్యగారు

,, శిష్ట్లా వేంకటకృష్ణయ్యగారు

,, యస్. వి. యస్. నాయుడుగారు

కేతరాజు సూర్యనారాయణగారు

,, ఆర్యవైశ్య గ్రంథాలయమువారు

ఖాదీ భాండారమువారు

అమృతపారణము

(ద్వి. సా ...)

...లచెరు[illegible]లక్ష్మణస్వామి[illegible]రాజు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

రచితము.

మిత్రమండలి, గుంటూరు.

దుందుభి చైత్ర శు. పూర్ణిమ.

జయవారము.

(వెల ౦—౧౨—౧)

భారత

ప్రదోష

మహాపురుషుం

డల

మహాత్మని

పదకమలముల

కర్పితము.

నాటకమునందలి పాత్రలు.

నారదుఁడు.

కశ్యప ప్రజాపతి.

కద్రూవినతలు — కశ్యపుని భార్యలు.

శేష వాసుకి, తక్షక, ఉగ్రక, కాళియ, కర్కోటక, వామన, పద్మ, కుముద, శంఖ, బిల్వక, పింజరు.	కద్రువ సుతులు.

సుపర్ణుఁడు — వినతానందనుఁడు.

మంథర — కద్రువ చేటి.

విప్రుఁడు నిషాది	నిషాదద్వీపవాసులు.

హరి — ఇంద్రుఁడు

అమృతరక్షకులు — ఆదిత్యులు

బృహస్పతి — దిక్పాలకులు.

శ్రీ లక్ష్మీ హయగ్రీవో విజయతేతరామ్.

❀ పీఠిక ❀

ఇదియొక అయిదంకముల నాటకము. ఇందలికథ భారతము నుండి స్వీకరింపఁబడి మృదుమధురమునైన శైలిలో నాంధ్రమున గద్యమయముగ వ్రాయఁబడినది. తొల్లి యాంధ్రమున నాటకములు లేవని చెప్పవచ్చును. ఒక యర్థశతాబ్దినుండియు సంస్కృతాంగ్లేయ భాషలనుండి యాంధ్రీకరింపఁబడిన నాటకములును స్వకపోల కల్పితములగు నాంధ్రనాటకములును, వెలువడుచు భాషా యోషకు భూషల నొసంగుచున్నయవి. సుకుమార మతులగు రాచబిడ్డలకు గుడజిహ్వికా న్యాయమున భాషాప్రవేశము గల్గించి తద్ద్వారా చతుర్విధ పురుషార్థోపాయ బోధకములగు సంస్కృత భాషా గ్రంథముల సారమును గ్రోలించుటకు కాళిదాసాది మహాకవులచే సంస్కృత భాషామయములగు నాటకములు వ్రాయఁబడినవి. ఇప్పటికంటె నప్పటికాలమున సంస్కృతభాషాప్రచారము దేశమున నెక్కుడుగ నుంటయే అట్టి నాటకములు వెల్వడుటకు ప్రబలకారణము. ప్రకృతమున నాంధ్రభాషాప్రచార మెక్కుడుగఁ గల మన దేశమున సంస్కృత నాటకము లధికముగ నాంధ్రభారతీయుల కుపకరింపఁ జాలవు గాన నింక నెన్నియో యాంధ్రభాషామయములగు గ్రంథములు వెలువడ వలసియున్నవి. మనదేశమున నాంధ్రనాటకకళ నావిర్భవించు తొలుదొల్తఁ గద్యపద్య మయములైన యాంధ్రకృత నాటకము లుద్భవింప మొదలిడి, పిమ్మటఁ గొన్ని గద్యమయ నాటకములును తగుపాటిగ నవతరించి మఱల పద్యప్రచురాంధ్ర నాటకములు ప్రబలుచు వచ్చి

వది. కాని [illegible] విద్యాభ్యాస పద్ధతుల
గమనించినచో [illegible] దేటతెల్లని
తెల్లున [illegible]
ము[illegible] యోగకరము [illegible] కాబట్టినే ఆంగ్లేయుల
బట్టకరితకు గలిగి [illegible] ప్రశస్తమును గలిగి, యాంధ్ర
మును [illegible] కర్త. నాటకమంతయు
గద్యమయముగనే వ్రాసెను. ఇంతే కాక [illegible] వాని సం
తతుల [illegible] భావములు
[illegible] తల్లిదండ్రుల [illegible]
[illegible] చక్కగ [illegible]
వారి బిడ్డలను, [illegible] నాటక[illegible] ఇందలి
రసము [illegible] తోడఁ బాటు
సంతోషజనకమై [illegible] మన [illegible]
భాషయందు వ్యాపింపఁజేయుట [illegible] భారత[illegible]
గర్భమున భగవంతుఁడు [illegible] త.

శా. కృష్ణాచార్యులు,

శతావధాని.

శ్రీవాణ్యై నమః

అమృతహరణము

ప్రస్తావన

ఉ॥ ధర్మము గెల్చెందుడు సత్కర్మము వైకొని పద్మపత్రహా
ఘర్మనిదాఘ మేర్పడఁగఁ ద్రోయ నెట్టి యమంచె దాల్చనా
వర్మము సేసి మా జనని వంతలఁ దీర్ప సమున్నతోన్నతి నా
కర్మశరణ్యుఁ డాద్విజుఁడు గల్గ్యవతారుఁడు మమ్ముఁ బ్రోచుతన్॥

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు)

సూ—నటీ, ఇటు రమ్ము. ఈనాటి ప్రేక్షకుల కలకలమును జూడ నాటకమునకుఁ ద్వరపడుచున్నట్లున్నది. సర్వము సజ్జిత మయ్యెనా?

నటి—ఆర్యులు సూత్రముఁ బట్టియుండ నట్యథా యెట్లుండును? సర్వము సిద్ధము. ఆజ్ఞయా?

సూ—సరిగాని యనవా? లోకులు కొందఱు గద్యవ్యాఖ్యానంబు లగు ప్రయోగంబుల కలవాటుపడినవారు. పద్యములందలి శ్రమ వారికి పద్యములందు దీరునందురు. వేడుక విశ్రాంతి దొరకమి నేమి సేయుదురో యని భయము కున్నది సుమా.

నటి—ఎంత బలవంతులకును కాలమునకట్టి తాత్పర్యము దప్పదు గాఁబోలు, మఱియా గద్యమునందున మేల? అందఱి యట్ల పద్యములేల వ్రాయరాదు.

సూ—గద్యమునందిమా? పాత మా శాస్త్రిగారి యింట నెంటఁ గూడ లేదే? మనము మనమని నీవంటివారి స్నేహమున నెట్లైనఁ గుదురునేమో?

మన సామాజికులు గుణంగదు నవప్రియులగుటంబట్టియు, నాంధ్రం బున నీగద్యసంస్కారము చిరాకాంక్షితమగుటంబట్టియు నీమార్గముం దీసి. నవమెల్ల యనవద్యంబుగాదుగద ? గుణజ్ఞులీపరిషదులు. గుణమే గ్రహింతురుగాక. వారి యనుగ్రహంబున మనదోషంబులుగూడ గుణంబులే యగు. సందియము లేదు.

నటి—ఆర్యా ఏమంటిరి ? అనుగ్రహమున్న దోషములుగూడ గుణములగుననియా ? ఔర, యాగ్రహబలమంత దొడ్డదిగా ? ఏమో నావంటి మూఢుల కేమెఱుక ? ఇన్నినాళ్ళు మీ శుశ్రూషలోనున్న నాకెక్కనాడైన యీమర్మముం దెలుపరైతిరే. నాయెడ నార్యపుత్రుల కెప్పుడు దోషములే దోచుటంబట్టి గాఁబోలు.

కావిండు, ఘటనాఘటనాసమర్థు లార్యపుత్రులు. దోషముల గుణములఁ జేయుటకేమి, గుణముఁ దోషముల —

సూ—అగు మాగుము. దానికే యాకద్రివ త్వరపడుచున్నట్లున్నది.

పోయివత్తము. నిష్క్రమణము.

శ్రీ వాణ్యై నమః

అమృతహరణము

ప్రథమాంకము

౧ రంగము. కద్రువ మందిరము :- కద్రువ—మంథర.

కద్రు—చేటీ, మా వినతను పిలచిరమ్ము. సంజె ప్రొద్దైనది. కృష్ణరాత్రి లేతెంపినది. చీకటిపడకముందే పోయిరావచ్చెదము.

మం—[సాసూయము] చిన్న వినతను పిలచుకొని రావలెనా? [జనాంతికము] వినతమ్మతోక మూయుము కనుమసాగను.

కద్రు—మంథరా, ఏమది, ఏమో యనుచున్నావు?

మం—అయ్యో, ఏమిలేదమ్మా. నామాటగ ననుకొంటిని. (జనాంతికము) నీకు లేని వగపు నాకేల?

కద్రు—అదిగో, వగ వనుచున్నావు, వగ పేటికే? వింతమాటలు.

మం—అంతలపొంతల మట్టుఱికము అక్క—ఆడేరిన సఖి చునిసట్లు, వింతలైన నాకేల, వంతలైన నాకేలనమ్మా? వగ యంటినా? పోనీ, వల వనిన బాగుండునా?

కద్రు—ఏమి పల్లదనమే! వగపులంట, కాకున్న వలపులంట. పాపము, సొలపులమాట మఱచితివి గాబోలు. ఎవరిపై ననే నీ యలుక?

మం—అయ్యో నాతల్లి, ఎలుకలు లేవు పిల్లులు లేవు. ఎంత పిచ్చిదాన వమ్మా! కల్లకపటములం జూచియుం జూడ నొల్లవు! కానీ, నీకేల కొఱంత? ఎవరి కల్ల వారినే గఱచును. ఆ వినతమ్మ నోరు తెఱచి పంపునో! ఆమెకేమి, యదృష్టశాలిని.

ఒక్కఁడైనను నుక్కుమీరిన శూరుండా యనూరుఁడు. సూర్యుని రథసారథియై యరిగెనఁట గదా!

కద్రు— ఏమే మంథరా, ఆ పెద్ద నీ కెట్లు సాధ్యమయ్యెనే! ఉక్కుమీఱినవాఁ డనూరుఁ డొక్కఁడేఁ, నాకు కీడగు నూర్వురు నాపుత్రులు లేరా! వాని నొక్కని నట్లేల శ్లాఘించెదవు?

మం— అమ్మా, నాకేమియు నొచ్చిపోఁ బడదు. నీ వడిగితివి గనుకఁ జెప్పెదను. నీమనఁ దోఁచిన యన్యాయము గనుకను నాకే వగపగుచున్నది. నీకు నూర్వురు బలయుతులగు పుత్రుల నొసంగినవాఁడే, ముదుసలి యనిగాఁబోలు. వినత కంతకన్న బలశాలుల నిద్దఱ నొసంగియున్నాఁడు. శ్రే పతిని దోలఁగిచవిన నీ గతి యేమగునో నీ వెఱుఁగకున్నావు. నీవు వట్టి ముద్దరాలవు. లోకములో నందఱి వంటిదానవు గావు. సవతి సఖ్యమునకే మురియుచున్నావు గాని మనసుల్లసముగ ముందున్నదని యెఱుఁగవు. నీవు నూర్వురఁ గనియుండఁ దనకిద్దఱు పుత్రులు సాలు. నఁట! ఆనూర్వురకన్న బలవంతులు మాత్రము గావలయునఁట! ఎంత యబల! వంగి వంగి మగఁడుండఁగాఁ దన కేమి కష్టమో! అక్కవగు నీ కందఱుపుత్రులుండఁ దన కెక్కువ జేం జోటమేలయనిగాఁబోలు. ఆహా, ఇట్టి సవతి నిచటనే జూచితిని!

కాని ఏమి నా వెఱ్ఱి? ఆమె యెటువంటిదైన నాకేమి? నా పుట్టి మునిఁగెనా? చిన్ననాఁటి మొదలు నీ యొద్దనుండి, నీతోఁ గలసిమెలసి, తోఁబుట్టువులట్లు నిన్ను జూచుకొనుచున్న మమకారము చేనిట్లంటిని గాని నాకుఁ గావలసిన దేమి, తల్లీ? మీరును మీరు నీరక్షీరములవలెఁ గలసి మెలంగుట కన్న నిందెవ్వరికి నెక్కుడు వాంఛ లేదు. నీయుక్కు దినుటచే హితమని యిట్లాడితిని. నీకనిష్టమనిన నూరకుండును. నీకు నివయాలోచింపుము. నీకన్న ని. క్షుధపుఁగాచికొనుము. నాకంతియ చాలు. ఎవరెట్లైనా కేమి?

కద్రు — మంథరా, ఇదంతయు నిజమా? నీ మాట లన్నియు మనస్సును జెయి కొట్టి గట్టిగా చెప్పితివే. నా కన్నులం బొరదీసినట్లున్నది. చూచితివా? వినత సాధుశీలనోపేత యనుకొంటిని గాని యిచ్చకము లాడి నా యుల్లము దవ్వ నని యెఱుంగను గదే! దాని వినయము భయమును జూచి, సాధువు, చిన్నది యని యుపేక్షచేఁ బట్టుక విడిచితి గాని యిట్టి కుచ్చితముల కూటి యని కలనైన నెఱుంగనే!

నా మాహాత్మ్య ప్రఖ్యాతులకన్న నధికబలు లిద్దఱుగావలయునని మహా దానకర్తు? ఔరౌర, ఆ కశ్యపార్యుని కెట్టివరము లిచ్చుటకు నోరాడెనే? కంచె చేను మేసిన దని నట్లు కన్నతండ్రికే ద్రోహబుద్ధి జనింపినప్పు డిఁక సవతితల్లికి సహాయము చేయు సమయ మెందైన వచ్చునా? ఏమి పాపము పండినదే, మంథరా! కాని, ఇంతకీ ఆ యమాయిక వినతను వేధింపకున్న నాపేరు కద్రువ యనంబోకుం.

నా తల్లి తోడు కన్న దీని నెక్కుడుగ జూచినందుకా నాకీ బహుమానము? దీని నాసించిన సగపులు ముక్కచెక్కలు గాను! దీని వగలు వలపులు, దీని మాయలు మర్మములు మండిపోను!

మం — అబ్బో, ఏమి పగాటులు? ఏమి సంతపములు?

కద్రు — నా కన్నసంతానముం జూచి దీని నుక్కలు గాలిపోయినవా? తనకు లేదని యేడ్చిన నొకకన్ను, ఒరులకున్న దని యేడ్చిన నింకొకటి పోయె నను మాట నెఱుంగదు గాఁబోలు! చూడుము నా పంతము, దీనిని దీని బిడ్డలను పదభ్రష్టులఁ జేసి దాస్యమున ముంచియెత్తెదనో లేదో! నా బిడ్డల యుసురు గదా యిది పోసికొనినది? వారల మైలమోపులు దీనిచేఁ గట్టింపకున్న నన్నడుగుము.

దాని బిడ్డ లంత బలవంతులుగా! బలవంతులు పడు పాట్లు చూచెదవు గాక. దిక్కుచెడి నేలకునింగికిఁ గాని వత్తులై తమను లింపుచుంటఁ జూచెదవుగాక.

తనబిడ్డ నొడ్డఁ బెట్టికొనినట్లు దీనికీదుర్బుద్ధి జనించినది. తగిన ఫల మనుభవింపక పోదు లే. కానిమ్ము. ఏమియు నెఱుఁగనట్లే యుందము. కీలెఱిఁగి వాత పెట్టుదము. వేగిరపడరాదు. పోయి పిలచిరమ్ము.

మం.—ఇదిగో పోవుచున్నాను. (స్వ) మొదట నేమో యనుకొంటిని గాని, మంత్రము పారినది. బిడ్డలప్రసక్తి వచ్చునప్పటికి మానవస్త్రీకిఁ గోరఁద్రొక్కినట్లైనది. లేకున్న నా వినతకింత కావరమా? దాని మాయలకుఁ దగిన శాస్తి గావలసినదే.

---

౨. రంగము — వినత మందిరము

విన.—అహో దైవరాయము! తనగర్భము దా ఛేదించుకొను తల్లి పాప మేమనవచ్చును? ఎన్ని నోములు నోచితి, నెన్ని వ్రతము లూసితి? ఏమియైన నేమి? నా సంచిత మిట్లున్నది గాఁబోలు? వరప్రసాదుఁడగు నా పట్టి సర్వాంగ సౌష్ఠవ ప్రకాశితుఁడై, గుణరత్నాకరుఁడై, సోమశేఖరుఁ డగునను కొంటిని గాని యనూరుఁడై నేయునది లేక యొకరియూడిగమున కొడఁబడునని యెఱుంగను గదా! వాని కట్లు వ్రాసియున్నది గాఁబోలు.

కాని, కుంటియైనను గ్రుడ్డియైనను బ్రతికియుండిన నదియ చాలు. తక్కువ నోములు నోచి యెక్కువ ఫలములకు వగచిన లాభమేమి? పూర్వజన్మమున నెవరి బిడ్డల నేమంటినో, ఎవరి యుసురుఁ బోసికొంటినో నేఁ డనుభవించుచున్నాను. ఇంక ననుభవించెదను. ఇంతటితో నాకష్టములు దీరలేదుగదా! నా యనూరుని శాపమే నావెంట నున్నది. నా సవతి కే దాసినగుట

తప్పదు గాఁబోలు. కానిమ్ము. ఇంకొకరి కింకొకరికిఁ గాదుగదా. నా యక్క కద్రువకే దాసి నగుదును. భయమేమి? నా యనుంగుఁదోడుగదా యీకద్రువ? ఒక యింట బుట్టినవారము గాని బుట్టినవారముగాము. కాకున్న నాయెడ నామెకు నాపై యెంతదయ, ఎంత దాక్షిణ్యము! తన కరుణను గారవమునను నా తల్లిని మఱపించినది. ఈమె ఋణము నే నెట్లు దీర్చికొందునో తెలియదు. లోకములో సవతుల పోరాట మందురు. సవతుల సఖ్యము నీమూఁధు లెఱుంగరు కాఁబోలు!

ఎన్ని జన్మముల నామెకు దాసినై యూడిగము సేసిన నా ఋణశుద్ధి చేసికొనఁగలను! నా యనూరుని శాప మొక శాపముగాదు. ఆ దాస్య మొక దాస్యముగాదు. నా తల్లికి నే దాసిని గానా? నాబిడ్డలు నాకు దాసులుగారా? అట్లే దీరామెకు దాసి నయ్యెదను. ఇది నా కిహపరముల సాధకమే యగు. తేజోమయుండగు నాచంద్రునిమోమ్రోలఁ జీఁకటి వెలుతురు లొక్కటియైనట్లు కృపాసముద్ర యాకద్రువపాదసన్నిధి నా బంధమోక్షము లొక్కటియగుట నా భాగ్యము గాదే! ఆమెకు దాసి నగుట గాదు! ఆమె దాసికి దాసినై నను ధన్య నగు దును. నాజన్మ పావన మగు. ఆ తుణ మింక నెంతదూరమున నున్నదో!

ఎవ రక్కడ?

మం—(ప్రవేశము) దేవీ, నేను మంథరను. వేళ యైనది, విహారము నకు వత్తురేమో యని మాయమ్మ యడుగమనిరి.

విన—అయ్యో, ఏదో చింతనుదగిలి మఱచితిని. ఆలస్య మైనది గాఁ బోలు. ఇదిగో, యొక్క నిముసము. ఇంతలో నావృత్తు లెత్తుము.

(వినత లోనికిఁబోయివచ్చి యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

3. రంగము.—కద్రువ మందిరము.

కద్రు—ఏమి చిత్రము! ఇంతలో నెంత మార్పు గల్గినది! నియమితమై నిర్ణీతమై చరించు లోకమంతయు నొక్కపెట్టున గజిబిజి యైన ట్లున్నది. కన్నులు చూచియుం జూడకున్నవి! వీనులు వినియు వినకున్నవి! క్షణ మొక యుగముగఁ దోఁచుచున్నది. నితాంతము నిర్వికారముగ నుండు నా మనస్సు గూడ, నేలొకో, మహా ప్రవాహమునఁ జనిచని సుడివడుచున్నది.

అంతరంగమున నా వినతదప్పు నింకేమియుఁ గానిపింపదు. దానికపటనాటకమంతయు స్మరణకు వచ్చుచున్నది. నా మొగలు దహించు [illegible] పోవుచున్నది. ఔరౌర, యెంతటి విషకుంభ మీ వినత! నా యంకమున నుండి, నాకై ప్రాణములైన విడచునట్లుండి నా కనుపుల యుసురు పోసికొనెగా! తన యనూరుఁడు చచ్చి బ్రతికినను బుద్ధి రాలేదా! అన్యుల దుఃఖ మాత్మకుఁ జేటని యెఱుఁగదు కాఁబోలు, ఛీ! ఎంతటి పాపాత్మురాలవైతివే! నిన్నారక విడచిన యసువులు [illegible] బట్టి బాధింతురేమో! నిన్నిచటనే దాస్యనరకమునఁ ద్రోసిపుచ్చెద.

నైచినఁ గార్యము గాదు. ఆనాఁడు దటు [illegible] కుంకునంతలో నది నాటిన విషబీజము నింద్రజాలకుని వగిది మొలపించి, పెంచి పెద్ద జేసి, చిగురువెట్టించి, పూఁతఁబూయించి, ఫలములఁ బండించి దాని మాయాఫలమును దానిచే దినిపింపకున్న నాయాఁడుపుట్టుక పుట్టుక కాదు.

(చేటి ప్రవేశము)

చేటీ, మన మంథర వినతలు వచ్చుచున్నారేమో చూడుము.

(చేటి నిష్క్రమణము)

ఇంత సేపూరక వాపోవుచుంటినే గాని క్రియోపాయముల నరయనైతిని. ఈ పోయి వచ్చునంతలో నెట్లైన దానిని నా మాటలఁబడవైచి దానిం త్రోట దానిం గట్టివైచెద. నిలువఁబడినచో

నామాయలకు పోని నాయలోకయోడా? చూచెదగాక.
చేటీ.

(వినత మధుర ప్రవేశము.)

ఇదిగో వచ్చితివా? ఇంత తడ వేలొకో యని మరల్ల చూచెని బంపకుంటిని. ఇంతలో వచ్చితివి.

విన—చాల తడవైనదని నేను దానికిఁ బోదు మంధరలోఁగూడ వాకిలియొద్దకు రాగానే గడపదగిలి పడఁబోయితిని.

కద్రు—అయ్యో!

విన—అదేమో యపశకునమని భావించెను గాని యప్పటికే తడవైనదని యూరక వచ్చితిమి. పోవుదమా?

కద్రు—నీకుఁ దెబ్బ తగిలినదేమో? లేకున్నఁ బోవుదము.

విన—కష్ట మేమియు లేదు. కాని యప్పుడు నడచునప్పటికి నొప్పి పోయినది. పోదమా? పదమ్మ.

---

౪. రంగము.— సముద్రతీరము. కద్రువ వినతలు.

కద్రు—వినతా, ఏమది, నేఁడీ సముద్రుఁడు మేరమీఱి నుంకింపుచు న్నట్లున్నది? ఆ కల్లోలముల కరాఘాతము లేమి! ఆ వాతోద్ధూతములైన తుంగతరంగములు లేమి! ఆ యుచ్ఛలించు జలకణాసార మేమి! తచ్ఛటాచ్ఛాదితమై యున్న యాగగనతలం బేమి! అంబుధి వెల్లివిరిసి పట్టుదురు. ఇదియ గాఁబోలు.

విన—అక్కా, నీ రౌద్రమునకు నాహృదయ మంతయుఁ జలించుటలేదు. నాకుఁ గూడ నిచట శృంగారమే స్థాయిగ నున్నది. ఇమ్మహాసముద్రమునీయం దిది యొక చిత్రశాలామాత్రము గాని యధిక మేమియుఁ గాదు. అంత మహా రత్నాకరంత శాంతమే గుదురనచో నీ భూమండలం బాపత్సముద్రముఁబడదా! ఇదియంతయు నాతని విలాసమని దలఁచెదను.

నాకుఁ జూడ నీ వార్నిధి యొక యుద్యానముం బోలియున్నది. ఆ విద్రుమలతల యలంకారము నీ వెట్లు మఱచితివమ్మా? ఆ ఘనరసపాత్రలచే శోభితమై రంగరమ్యంబై కేవలము నాటకప్రయోగంబునుం బోలి పొలుపుమీఱుచున్నది గదా!

ఆ కరికరాఘాతములకా నీ వెఱపు? ఆమాత్రము సంచారము లేమి నా శృంగారము ప్రౌఢమగు టెట్లు? ఇదియా నీ భయహేతువు? వలదు వలదు. అహో మకరసంగతి నుప్పొంగుచు దివంబునుం బోలి దీప్తమై, యుదారమై, గంభీరమై యెట్లీ రత్నాకరుండు విలసిల్లెడునో తిలకింపుము. మహాసత్త్వులగు నాగుల శిరోమణులవి యా దీప్తి. మహావ్రతశీలపీడితులగు మునులకు సౌఖ్యహేతు వా బడబాగ్ని విలసనము.

ఆ సముద్రుని గాఢాశ్లేషముల నివ్వేల యిదివఱ కెఱుంగదుగాఁబోలు. తానెంతయు భయకంపితయైన ట్లివ్వనలతాలాస్య మభినయించుచున్నది.

కద్రు—ఇది కపటశృంగార మందువు గాఁబోలు. కాని, యల్లదె, యా సముద్రుని యఖండనీలిమయే దిక్కులనెల్ల నలముకొనుచున్నట్లున్నది. అన్నిటికన్న నా యపరదిక్కునఁ గాలమేఘములపైఁ గాలమేఘము లెట్లు పెనఁగొనుచున్నవో చూడు. తనను నమ్మి తనయొడఁ దలఁదాఁచుకొను నబ్భానుని ముంప సముకట్టుట కతఁడేమి యా చండాలునికి విసము బోసెనా! తనమీఁద నప్పులపై నప్పులు బడుచుండ మిత్రధర్మము బాటించి సహస్రకరములఁ గాచి కాపాడుచుండునే! దుష్టులకుఁ జేయు తుష్టి యిట్టి ఫలమ్ములే యీనెడు గాఁబోలు !

ఏమి చిత్రము! మరల నింతలో నెంత తమోరాశి పెరిఁగినదో చూడు. వీని కిప్పుడు రాహుమహాదశ పట్టినట్లున్నది గదే!

దుష్టుల యభ్యుదయము శిష్టుల పరిభవమునకేనా? లోకబాంధవుఁడే యతఁడు. అతనికో వీని కేనాఁటిపగ?

లేక యీరసనా? అతని వసుసమృద్ధికిఁ దన విషసమృద్ధిని బ్రతిసేయుచున్నాఁడు గాఁబోలు. ఎంత మాత్సర్యము! ఇది వఱ కితని తామసము ఘనమై గట్టులందును, నీరై యితని నిలువునందును మాత్రమె చూచితిని. నేఁడెట్టి దుర్దినమో, యది ఘనాఘనమై యబ్భ్రముం గప్పఁజూడ నయ్యెను.

విన — అక్కా, నేఁడు నీ వేలొకో యతివచించుటఁ గనుచున్నాను. ఈ భావోద్రేకమేల గలిగెనో దెలియరాకున్నది. అమాయకుఁడు నిరపరాధి యగు నానసముకుని యున్నట్లుండి శపియించుచున్నావు నీ భానుని కేమియు భయము లేదు. నారకంబునఁ గిల్బిషంబుల దిగనాడి కీర్తికాయుఁడై వెడలు పుణ్యాత్మునిం బోలె యిప్పుడ యత్తేజోమూర్తిం జూచెదవు.

సముద్రుని నైల్య మనుచున్నావు నైల్య మతని రూపమం దుండిన నుండుఁ గాక. అతని గుణమునం దావంతయు లేదు. గుణరూపభేద మెఱుంగని దానవు గావు గద. నైల్యము లేని యెడ నైల్య మున్నదనుట పాడిగాదు. అందులో ధీరులలో ధీరుఁడు, మహార్థులలో నుదారుఁడు సాధుసత్తముని యెడనా?

పోనీ, యా వసుమంతునిపై యీరసమునుట కితఁడు వసుమంతుఁడు గాఁడా? తనకు లేకున్నఁ గద యితరులదాని కాస పడవలయు. ఆ సూర్యుఁడు దినమణి యైనచో, దివ్యమణు లితని గృహాంగణమున నన్ని లేవు? అతని వసుమత్త్వమున కెట్టి లోపము లేదు.

ఆ సూర్యునికరములు సహస్రములై యుండుఁగాక. క్రిందై చాచిన కరము లెన్నియైన నేమి? సహస్రములైన నేమి, శత

సహస్రములైన నేమి? మిూదై యిచ్చు కర మూరత్నాకరునిదై యుండగా? సత్వము ప్రధానముగాని సంఖ్య ప్రధానమా? ధారాగ్రహణముచే జీవించువాఁ డాసూర్యుఁడు. వాని ప్రశంసతో నయ్యెడి దేమి, పోయ్యెడి దేమి ?

మరలుదమా? నామాటల కలుగవలదు సుమూ. వాదమునకు వాదించితినే గాని యీ సముద్రుఁడు నాకుఁ జుట్టమా. ఆ సూర్యుఁడు నాకు దాయయా?

అల్లదె చూడు. ఆకసమున మునిఁగి తేలుచున్నట్లా సూర్యుని బింబము శుచియై, శుభ్రమై ప్రభల నీనుచు నెట్లు నేత్రపర్వము గావించుచున్నదో!

కద్రు—కర్ణపర్వమైనది. ఇఁక నేత్రపర్వమా? అది సరిగాని, యీసూర్యబింబమును ధిక్కరింపుచు వచ్చి నిలచిన యీధవళాకారముం జూచితివా? అశ్వముగనున్నదే! నిజముగ నశ్వమా, లేక నా కన్నుల భ్రమయా? హాల్లకల్లోల మగుచున్న యీ మాయ సంద్రము గ్రక్కివైచిన ఫేనపుంజమా? నా కేమియుఁ దోఁచకున్నది.

వినత—సహజధీరవగు నీకేలనమ్మా యీ యుత్తలపాటు? ఇంకను సముద్రుని మాట మరవకున్నావు. సముద్రుని ఫేనపుంజము గాదు; దివమునుండి రాలిన యుల్కయనందగు. ఆహా, నిక్కముగఁ బైన నాయఖండ నీలాంబర విలసనము, క్రింద నీయఖండకాలాంబుధి విసరణము! ఈరెంటి నడుమఁ బ్రదోషరమణీయంబగు మహాపురుషు గీర్తినిం బోలి యీ యశ్వరాజు మూర్తి సుస్థిరమై యెటుల నున్నదో!

కద్రు—వినతా, నీయుపమానము రమ్యమయ్యు నతిగూఢముగ నున్నదే! ప్రదోషమున మహాపురుషులేడ, వారికిఁ గీర్తియేడ?

ప్రదోషకాల మందువా నాఁటి మహాపురుషుఁడా దోషాకరుండుగాక మఱెవ్వఁడు? ఈహయరత్నము వానిం బోలియున్నదందువా?

విన—అయ్యో, ఇందు దోషాకరుం డెవ్వఁడు, గుణాకరుం డెవ్వఁడు? ఆ సుధాంశు, నా శుభ్రాంశు బోలియున్న దంటిని.

కద్రు—అవునమ్మా, నీమాటలలో నేమియు దోసము లేదు. ఆదోషాకరు నందును దోసము లేదందువా?

విన—అయ్యో ఉండిన?

కద్రు— సరి. అల్లదె యతిధవళంబైన యశ్వంబు నందు సంపూర్ణ చంద్రునందుఁ బోలె వాలప్రదేశంబునందు నల్ల, నా కగుపడు చున్నది. నీకు నగపడుచున్నది గదా?

ఇప్పుడు నీయుపమ పూర్ణోపమ యైనది.

విన—(విషణ్ణయై) నీ వేకన్నులం జూచితే, యక్కా? అతినిర్మలవపుషంబున నల్లయెక్కడిది? నల్లమాట మువ్వాటికిఁ గల్ల. కల్ల. కల్ల.

కద్రు—వినతా, ప్రాకృతవై చూచియుఁ జూడకున్నావు. నిదానించి చూడుము, నల్లయుండిన నేమిచ్చెదవు?

విన—అక్కా చూచినను జూడకున్నను నాకన్నులనే నేను నమ్మవలయును.

అంతభ్రాంతి హేతువే మున్నది?

ఏమిచ్చెదనందువా? అది యిది యననేల? నాశరీరమును నీకిచ్చెదను. నీ యిచ్చవచ్చినట్లు నన్నుఁ బాలింపుము.

కద్రు—అమ్మచెల్లె! ఎంతకఱకు మాటాడితివే? సరి, నాకు నదియు పణముఁ బెట్టుము. అమ్మహాశ్వము ధవళదేహమున నల్లకల్గిన నీవు నాకు దాసివి. మఱియందు నల్ల లేకున్న నేను నీదాసిని.

విన— అదియే పందెము.

కద్రు— అదియె పందెము.

విన— అయ్యాశ్వంబుఁ దాసి చూచివత్తము రమ్ము.

కద్రు—(రెండడుగులు చని శంకించి) అమ్మ, అమ్మ, ఇపుడు చీఁకటిపడుచున్నది. రేపకడ వచ్చి చూతము. ఉచ్చైశ్రవంబేమైనను మేఘశ్యామలంబగు నీకప్పుకబడముల్గొంబడి మఱలుట దాని వశముగాదు. రేపకడఁ దప్పక వచ్చి చూతము.

ద్వితీయాంకము.

౧ రంగము. కద్రువ సౌధము—కద్రువ—మంథర

కద్రు—వెల్ల నల్ల యంటివిగదే. వెల్ల నల్లయగుటెట్లు ?

మం—అదుగో, యా వెల్లజాబిల్లి నడుగరాదా? నీకు నాకుఁ గావలసినంత నల్లయదిగో.

కద్రు—వాఁడేమెఱుఁగునే! వెల్ల మున్నీటం బుట్టె; వెల్లమిన్నేటిగట్టులం బెరిఁగె; వెల్లమన్నిఁడుదలఁ బెట్టిన నట్టెనిలచె. కులగోత్రములే గాదు; వీని నిలువు గొలువులు నట్టివ. వెల్లవేసమున వెల్లచేరుపుచుంటయే వీనిపని.

మం—అయ్యో, కువలయానందకరుండగు చందురుఁడుగదమ్మా. వీనిం గన్నులారఁజూచినఁజాలుఁ దాపత్రయంబులు జేల్లారునట్లుండునే. వీఁడు నీకెట్లు ప్రత్యర్థియయ్యె?

కద్రు—ఎట్లందువేమే మంథరా? వెల్ల నల్లగఁ జేయఁ బూనిన నాకెదురై జగము నల్లనంతను వెల్లఁజేయసమకట్టిన సామంతుండుగాఁడఁటే వీఁడు?

మం—సమకట్టిన మాత్రన సామంతుండయ్యెనా?

కద్రు—అయ్యో, వినియాగడము నీకేమెఱుక? సమకట్టిన మాత్రనను మన్నావు,

ఆపయోముఖముం జూచి భ్రమిసితివిగాఁబోలు. నిలువునవిష ముంట నివెఱుఁగవు వాని నీతి జాతి మర్మములు నీ కేమైనఁ దెలియునా ?

మం—తెలియుటకేమి? వానిజాతి బ్రహ్మజాతి, నీతి రాజనీతి. నేనే యననేల? ముల్లోకములీవార్త నెఱుంగును.

కద్రు—ఆహా, నిజముగ మర్మమెఱింగి మాటాడితివిగదే. తండ్రి విప్రుఁడు; తాను రాజు; ఇఁకఁ గావలసినదేమి? కొడుకు వైశ్యుఁడా? ఆ శిష్టదంపతుల కడుపు పంటఁడే యీ ఆతతాయి! ఆ యత్రిమహర్షికిఁ బుత్రుఁడా? ఆ యనసూయ వీనిం గనెనా? ఆహా! ఏమి కారణార్థము? సరిగాని వీని బ్రహ్మత్వమున నొకవేళ నాసత్యలోకమే యబ్బెననుకొందము. వీని రాజత్వమున కే లోకమో?

మం—రాజులు స్వార్థరహితులు; పరార్థైకజీవులు. అట్టియెడ వారికి రాజ్యాంతమునఁ బుణ్యజనోచితమైన లోకమే ధ్రువము. ఇఁక నితఁడో సాక్షాద్రాజయోగియనఁదగు నక్షయకలావిభవుఁడు.

కద్రు—మంథరా, తెలిసిమాటాడుచున్నావో తెలియకమాటాడుచున్నావో గాని నీమాటల చమత్కారము నీకే దగియున్నదే

మం—ఏమమ్మా?

కద్రు—ఏమిలేదు. నీవనినట్లా వెల్లరాయని పరార్థజీవనమే యాతని స్వార్థరాహిత్యమును వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నది. వేఱుగఁ జెప్పవలెనా? ఇఁక వీని కా యోగివార్త, కలాక్షయత్వమె దోడువెట్టినచో సాక్షాద్విభూతిపురుషుఁడగు రాజశేఖరుఁడై యుట్టిపడవలసినదే.

అయిన, వీనికైలాసమెడనే?

మం—ఇచ్చటచ్చట ననసేల ? ఆ రాజశేఖరుని కొక్కటే కైలాస మాశ్వశ్రూగృహాంగణమున. ఇతఁడో కువలయసార్వభౌముం

డంటివి గదా? ఈతని రాజ్యమున కాళ లేయంతములు.

కద్రు—సరిసరి, ఇంతటి యాశాపిశాచి నింకం జూడను గాంబోలు. ఆకస మను మహాసముద్రమున నొక యొంటుటాకువలె మునింగి దేలు చుండు వీని రాజ్యాశ లాశలం దాటుంగదా? వీని తత్వం బిపుడు దెలిసినదిపో. వీనిగుణగణ మెద్దియైనం గానిమ్ము. దాని నడంచుట కాలోభంబొక్కటియ చాలు. వీని రాజ్యఫలము గువల యానందమా? ఇంక వలసిన దేమి? కలినాటకంబునకుందగిన సూత్రధారుం డమరె.

మం—కలినాటకమా? చంద్రుండు సూత్రధారుండా? ఏమో యమ్మ, నీవు చేదువుల సరస్వతివి. ఆచదువుల సామ్యముల మర్మములు నీకే దెలియవలె. పాపమునకుం బుణ్యముందోడను రహస్యము నెఱుంగునంతటి గల గ్రాహిని గాను. నీకును మహా గ్రీష్మములు వాపిన వాండీ చల్లనిచూపుల చెందమూమ. వాని యేలుబడి నీలోకమెంతయు రంజిలుచున్నది. వాని కరచరణ ములం గన్నుల నద్దికొని శమించుచున్నది. నీకింతపగదాయ యకుటిలాకో నే నెఱుంగను.

కద్రు—నీవు బేలవే, నీవేమియు నెఱుంగవు. పడంతులనేచు పాతకి వీండు నీకుం జుట్టముల సురభియయ్యెగా? వీని రాజ్యము సేమ మో యుగ్గడింపుచుంటివి. నే నెఱుంగ ననుకొంటివి గాంబోలు. ఆందుపై పుట్టిన నీకు జాత్యభిమానమైన లేదయ్యెగదే. చల్లని దొరయంట, చల్లని రాజ్యమంట. వీండు రాముండనుకొంటివా, వీనిరాజ్యము రామరాజ్య మనుకొంటివా! వీం డొక రాజేనా? తరాజులరాజు, ఏదీ, యీతని రాజత్వమున రాజ్యములేమైన రాణకు వచ్చెనా? ప్రజలెవ్వరైనం బ్రాభవముం జెందిరా? విద్యలు విలసిల్లెనా? కళలు గణుతికెక్కెనా? వర్ణములు వాసి

గాంచెనా, ఆశ్రమంబు లభివృద్ధియయ్యెనా ? ఏటికీ యీరా
జ్యము?

మం-(స్వ)శుశ్రీక్రమించి రాగమునం బడుచున్నది. ఈయారోహణావరోహ
ణములం దవిలిచూతము. (ప్రి) దేవీ, యతండేగాకున్న భూమి
లోపలం బూర్ణవిధులింకెవ్వరు? అందులో రాజులదియసిధారా
వ్రతము. వారిసాధుత్వ మాపరమేశ్వరునకే యెఱుంక. కానియ
ట్లని యీ యమృతకల్పుని దూఱుటకు నాకు నోరాడకున్నది
సుమా. ఈకళానిధివల్లనేది క్కుదిక్కుల వారలు దెలివి గనుచు
న్నారు. ఈవసుఖుని వల్లనే విబుధులు గడుపారం గుడుపుం గనుచు
న్నారు; ఈమహావిధువల్లనే శిష్టు లలరంగ దుష్టు లలయుచున్నా
రు; ఈసత్ప్రభునివల్లనే మోదించి కువలయం బెచ్చుగాం గూర్మి
గనుచున్నది అవుర, ఈరాజుమహిమ యేమనవచ్చు! తమము
వారించి, యనులసంతాపడంచి, యన్యరతిడించి, హారిపదమాశ్ర
యించి, పూర్వాపరంబు లేకచ్ఛత్రంబుగ నేలుచున్నవాం
డీ ద్విజరాజు. ఇహమునం గీర్తికాయుండై వెలసినవానిని వీనిం
దక్క నింకొక్కని గని విని యెఱుంగ.

కదు)—ఎట్లెట్లూ? కీర్తికాయుండై వెలసెగా యీ ద్విజరాజు! వీని
రాజత్వము నపేక్షించు నంతటి యభాగ్యులై రా యాద్విజులు?
ద్విజహాతకులకు, హంతకులకేగాని సద్విజుల కీరాజ్యమున నిలు
వ నీడయైనం గానమే? వీని బూదివెలుంగుం జూచి పాప మా
ఛాందసులు దెల్లవారిన దనుకొనిరి గాంబోలు.

నీ కేవంక చుట్టమే యీ పిశాచరుండు? వీనిం బట్టువలెం
బొగడుచున్నావు? నీమాటల నూరక పోనియ్యరాదు. ఈరా
మరాజ్యమునకు సంతసించుదానవు నీవొక్కతెవె గా! ఆ,
ఆ రాముని కీ నీ రామకుం దగిపోయినది పో. వాని
రంజనకు రామ లింకేరుంగఱుగుటలేదు; రాళ్లు గఱుగుచున్నవి.

సుమము లాకమలములు గుములుచున్నవి. ఇదిగదా వీని పౌరుషము? పోని, యదెట్లైన మండిపోనిమ్ము. సాధ్వీరత్నము లాపద్మినులఁజేర యీకిరాతునికేల? తన్మిత్రుఁడు దనకుఁ బ్రాణమిత్రుఁడుగా? తనను బిలచి బిచ్చము వెట్టినవాఁడుగదా? వాఁడాధూమకేతువుఁ మ్రింగనున్నపుడు వేవేగను దెంచి, వాడి కరములఁ బఱపి, శత్రుని చెండాడి దన ప్రాణములు గాచెనే? అట్టి మిత్రుఁడెదురైనపుడు వాని విభవముం జూడఁజాలకయో, దనకు ముఖము చెల్లకయో, యటునిటు మసలుచుండు. అతఁడటుగను మఱఁగినంత నతని కళత్రంబుల జూడం బోయి తలలెత్తి తన దిక్కైనఁ జూడనోపని యాపూఁబోణులఁ జెఱగాని చెఱబెట్టుచున్నాఁడు. అతఁడటు మున్ముంగటఁ జూచి యాతని ధనమునంతను నొడిలోఁ బోసికొని పోవు వాఁడు వీనిని దొంగయనక దొరయనుచున్నావా? లోకములోన మిత్రులు ద్రోహులుందురుగాని యిట్టిమిత్రద్రోహి నిఁకఁ జూడఁబోము.

మిత్రద్రోహముతో నయ్యెనా? ఆగురు విషాదయోగము దెట్లు? అదిదెచ్చిపెట్టిన వాఁడీ మహాపాపిగాఁడా? సత్పదవర్తినసు తత్సతీపదవర్తియయ్యెనే? ఇఁక నాగురువుకలల గాని సందురు దక్షిణయని గాఁబోలుఁ దనకళనాతని యింట భద్రము చేసివచ్చె. సాంప్రదాయుఁడీ గురుద్రోహి! ఛీ! వీని ముఖము జూడనగునా? రాజీనని ప్రజలపరిశ్రమలం బాపి, వారికి హాయినొసఁగు మిషచే వారిని మాయ నిద్రంబడఁ ద్రోసి, వారిచైతన్యంబుల ప్రాణాడి, కరమదిమి, వారలయాయువుల హరింపుచున్నాఁడు. వల్లకాటికాపరి, వీని కేటి దయ? ఏటిదాక్షిణ్యము? నీటఁబుట్టి నిప్పులేకుండఁ గాల్చుచున్నాఁడు. ఇంటనుండి యిలుగుద్దలించుట వీని వృత్తియైనది సుమా! భువిని మిత్రద్రోహులుందురుగాక, గురుద్రోహులుందురుగాక, తన ప్రజకుఁ దా ద్రోహమాచరిం

ము వాఁడీ రాజు వీనిరాజహంసంబు గాల్పనే? విశ్వద్రోహీ, వీనికింకను ద్రోహమున్నదా? చిత్రములలోఁ జిత్రము! ఇన్నియవకాని దుర్గమముల కాకరుఁడయ్యుఁ బుత్రమిత్రకళత్రంబు లొకవంకను, పండిన కొల్లకూట మింకొక వంకను వెంటరాఁ దగుదునని తలయెత్తికొని చిన్నెలు వన్నెలతో వినువీధింబడి పోవుచున్న వాఁడీ బాడశిఖండి. వీనిమచ్చమాయ! వీఁడఁటే నీ రాజబంధువు?

చూచితివా, తన యీదోషాకరత్వంబు నంతను బాపుకొనుటఁకుఁగాఁబోలు సుధాకరుఁడై దాకినదంతయు వెల్ల చేయుచున్నాఁడు. నల్లని చీఁకటమంతయు వెల్ల. నల్లని కొండలన్నియు వెల్ల. నల్లని సంద్రము వెల్ల. అది యిది యననేల? వీనిసోఁకునఁ జిమ్మచీఁకటులు వెలవెలఁ బాఱుచున్నవి. వీని రాజ్యమే వెల్ల వెలుఁగయ్యె. నల్లని భూమి నంతను వెల్లఁజేయక విడువఁడు గాఁబోలు నీకాలనేమి? తన సీమం దాఁ బడియుండనోపని యీ మాయమారీచుం డెగటాఱ్చ రాముఁ డేడనున్నాఁడోగద? మొన్నటి యీ మహాగ్రహణమైన వీనిని మ్రింగదాయెనే! లోకము నిష్కంటకంబై యుండెడిది. పాపి చిరాయువని వీనికింకను దినములు పెరుఁగుచున్నవి గాఁబోలు. కానీ, కాల మేరికిని గడువరాదు. వీని పాపము బండినట్లెల్ల నా కాలపురుష విజృంభణమే దాపయ్యెడిని. ఆకాలసముద్రము పొంగి పొరలి, మింటికెగసి, భూనభోంతరము లేకమైనపుడు వీని కలా వార్త, వీని భూభృత్త్వ మా నేలఁ గలియకుండు నెట్లో చూతము. వీనికపుడే దిక్పాలకుఁడు, ఏ పూర్వమిత్రుఁడు, ఏసమయసంధు లడ్డము వచ్చెడినో చూతము.

సుం—దేవీ, నీవు గురిపించినవి శరమ్ములు శాపము లనరాకున్నవి. నీవే మీఁదై యీచంద్రుఁడే క్రిందైనచో నిప్పటి కాఁ దంపశ

య్యం బడియుండవలసినదే. కాలగతింబడు వారి కడ్డపడు వా రెవ్వ
రు? శపంతములతో నేమి? పనిఁ బూనవలె, ఫలము లందవలె.

అదిగో, నీకోర్కె యిప్పుడే ఫలించునట్లున్నది. కాఱుమ
బ్బొకటి యాచంద్రునిఁ గ్రమ్ముచున్నది. ఆపెనుభూతము నోటం
బడి వెడలినప్పటికిఁ గదా. ఈగ్రుడ్డివెన్నెల నుండరాదు. పొద్దై
నది. ఇఁకఁ బోయి పరుందమా?

కద్రు—ఆహా, నీవంటి చెలులుండఁగాఁ బ్రొద్దు పోవుట కేమి? రమ్ము.
సమస్యాపరిష్కారమైనదిలే.

---

౨ రంగము— కద్రువమందిరము.

కమ్రానాగ సమావేశము.

(ప్రవేశము:— శేషుఁడు, సుముఖుఁడు, తక్షకుఁడు)

శేషు—సుముఖా, మాతృశ్రీ మనసందఱనీవేళఁ బిలుచుటకుఁ గారణ
మేమో, నీకేమైనఁ దెలియునా?

సుము—నాకేమియుఁ దెలియదు. శీఘ్రముగ రమ్మనుటచే నేమియో
యని వచ్చితిని.

శేషు—అదిగో, క్షేమక వాసుకులుగూడ వచ్చుచున్నారు.
మంథరా, మేము వచ్చితిమని మాయమ్మ కెఱింగింతువా?

మం—చిత్తము. (నిష్క్రమణము)

క్షే— మన యనూరుని క్షేమవార్త యేమైన వచ్చినదా?

శేషు—నిన్ననే వచ్చినది. మాతృశ్రీ వినత కెఱిఁగించి యిప్పుడే వచ్చు
చున్నాను. పుత్రప్రవాసమునకుఁగాఁ బోలు నామె యతిఖిన్న
యైయున్నది.

క్షే—అయ్యో, శోకమప్పుడైనఁ దాచిపోవునా.

(కద్రువ, సుతులు కర్కోటక వాసుకి ఉగ్రక, సురాముఖ కుముదులు ప్రవేశము. ఉన్నవారు నమస్కరింతురు.)

కద్రు—శతాయుష్య మస్తు.

నాయనా, మీయమ్మ కేమి కష్టము వచ్చెనో యనుకొనుచున్నారు గాఁబోలు. నిజముగఁ గష్టమే వచ్చినది. కాని నాకావంతయైన భయము లేదు. మీరిందఱు పుత్రులు నాకుఁ బెట్టని కోటలై చుట్టునుండఁగ భయమేటికి? మిన్ను విరిగి మీఁదఁబడినను నేఁజలింపను.

వాసు—తల్లీ! విషయముం దెలుపుము. దానికింత ప్రస్తావనయేల? నీభయమేమి? దానికిఁ గారకులెవ్వరు? చరాచరంబులలో నీకుఁ గాని వారెవ్వరైననేమి? ఈక్షణమునఁ బట్టి పరిమార్తును. లేదా, కట్టి తెచ్చి నీ పాదములఁ బడవైతును.

ఉగ్ర—యక్షరక్షోగణంబులైనఁ గానీ, తచ్ఛిరంబుల ఖండించి, యారక్తస్రవంతి! భగీరథుండు భాగీరథింబోలె, నీకన్నుల మ్రోల నవతరించునట్లు చేయనే. ముల్లోకంబులు దల్లడిల్లినను, నేను నాప్రతిన వీడువాఁడను గాను.

తక్ష—సోదరులారా, మీవీరాలాపంబు లస్థానంబు లనిపించెడిని. చూడఁజూడ నాకిది యేమో గృహచ్ఛిద్రముగ నున్నది. ఎండకన్నెఱుఁగని మాయమ్మకొరుల బాధ యేమి యుండఁగలదు? కానీ, యెవరెట్టివారైనను యుక్తియుక్తంబగు ధర్మసూక్ష్మం బరసి వ్యవహరింతము. దాన సంకటములన్నియుఁ బాయు.

కద్రు—అన్నలారా, మీమాటలకు నాయాత్మ యొకింత సేద దేఱినది. నాకష్ట మిఁకఁ దీఱినట్లే. ఏమందురా, నిన్న సంజెప్రొద్దు మీ సమాతయగు వినతయు నేనును విహారమున కేగితిమి. మాకనతి దూరమున వజ్రనిభంబగు హయరాజంబొక్కటి పచ్చికఁదినుచుండె. తచ్ఛాయాఫలము గాఁబోలు నాహయవాలంబున

మచ్చయొకటి నాకన్నులఁగట్టినట్లుండె. అదిచూచి 'అల్లదెనల్ల' యంటి. దాని కేలొకో యావినత రోషించి నేను కృష్ణపక్షపాతి నని, యుల్లసమునఁబందెము నటచె. నల్లయుండినఁదాను నాకు దాసియగునఁట; లేకున్న నేనుఁదనకు దాసింగావలయునఁట. అడకత్తునఁబోకనై, నేనియ్యకొంటి. దానిధైర్యముఁజూడ నల్లయుండినను దానిం దెల్లఁగఁ జేయఁగలట్లున్నది. నా కేమియుఁ దోఁచకున్నది.

శేషు— తల్లీ మహావిపరీతము సంభవించినది.

ఏకమాతృబలమే దైవబలమందురు, మీ యిరువురఁజూచికొని మాకట్టి బలము ద్విగుణమని పొంగుచుంటిమి. మహోదారయగు నామెకును నీకును వైరముఘటిల్లుట మాదురదృష్టంబుగాక కేమి? విషమపరీక్షం జిక్కువడితిమి. దైవఘటనం దెలియఁగరాదు.

సుము— అమ్మా, సిన్నారక 'యమ్మా' యని పిలుచుటేగాని యామె వాత్సల్యంబులో నొకపాలైన నీవలనం గొననైతి. అనూరుఁడు నే నభేదముగనుండుటేగాదు, ఆమెయు మాయిరువురియెడ భేదమెఱుంగదు. అనూరుఁడు దన యధికారమున కేగుచు నాకును దల్లికిని జెప్పినమాటలు ప్రాణంబులుఁబోలె దాల్చియున్నవాఁడ. ఇపుడు కర్తవ్యమేమో నాకు దురూహ్యముగ నున్నది.

కద్రు— నాయనా, వినత నీయెడ నెంత ప్రేమగలది నే నెఱుంగనా? నీకననేమి? నాకెట్టివినయవిధేయతలం జెలంగుచుండె? అట్టిసుగుణవతి నాకుఁ దోడగుట నాయదృష్టం బనుకొంటిని గదా? దానికెట్టి ద్రోహబుద్ధి జనించుటగూడ నా పాపఫలమే యనుకొనుచున్నాను. కాలముగాని నాఁడు గడ్డి గఱచునందురు. ఒక్కనాఁ డొక్కమాటవలు తెలియఁగమే. నేఁడు దీని కీవంచనాభావ మెట్లు వొడమెనో? లోకములో నెందఱో సవతిబిడ్డలని యాడిపోసికొనుచుందురు. దాని కాయసూయ గూడఁ గానవచ్చెడిది గాదు.

నానూర్వురు దనవారనియుఁ, దన యిరువురే నావారనియు నెన్నిమారులో యనుచుండెడిది. అట్లే యనుకొంటినిగాని యింతగడుసుదనమునకు దిగునని యీగడియనుగూడ నమ్మఁజాలకున్నాను.

ఏమియైనను, మీరెగదా నాకు దిక్కు? మీతండ్రికే మీయు నివి బట్టవు. ఆయన తపశ్చరణమునకు భంగమొనర్చి యాపాపముగూడ నొడిఁ గట్టుకొన నొల్లను. మీతల్లిని మీరు రక్షించుటో, నా సవతికి నన్ను దాసింగమ్మనుటో మీకే వదలితిని.

మిమ్ముం బలదర్పుల నూర్వురఁ గడుపారఁగంటిని. పెంచి పెద్దఁజేసితిని. ప్రాణములైదేయైనను నూరుగఁజేసి మీపైఁ బెట్టికొని యుంటిని. మీరందఱుఁ బ్రయోజకులైయుండ నా కాలము సవ్యముగఁ గడచె, నాకింకఁ గావలసినదేమి? యనుకొంటిని,

దానికి దాసినగుటెట్లో? ఇదేటిపందెమో? నా ప్రాణములే యడిగిన నుత్సవముతో నిచ్చియుందునే. నడికన్నఁ జావు మేలలయ్యెడు. దానికింకఁదగిన దాసి యగుపడకుండెను గాఁబోలు! ఇంతకు నాప్రారబ్ధము. దాని ననిన లాభమేమి? హాం హా, దైవహతక !

శేషు—తమ్ములారా! మీమీయభిప్రాయము మేమో దెలుపుఁడు. ధర్మం బిదియని పరిష్కరింపుఁడు. ధర్మరక్షణ పట్ల ధైర్యరక్షణ మావశ్యకము. సుఖదుఃఖము లనిత్యములు. ధర్మమొక్కటే నిత్యమై నిలచునది. ఎప్పట్టుననైన ధర్మమునకు హానిరానీజనదు.

తక్షు—అగ్రజా, ఇట్టితఱి ధర్మాధర్మ పరిష్కారముఁ జేయుటకు సకలలోకారాధ్యుఁడవగు నీకన్న నింకెవ్వరధికులు? ఆ యధికారము నీయదియె. నీమాటయే మాకు వేదవాక్యము. నీవాచరిం

చునదియే మాకు సత్తమోత్తమమైన ధర్మము.

(అందఱూరకుందురు)

శేషు—తల్లీ, నీబుణమింకే విధినైనఁ దీర్చికొందుము. ఆహా యుచ్చై శ్శ్రవంబే యగు. దాని ధావళ్యంబు నకలంకంబే యగు. ఆమె యనిష్కపటమై యుండ నోపు. మీరొండొరు లిట్టి పన్నిదము సలుచుట విధిచెయ్యి మనిపించెడిని. దాని కెదురొడ్డు వారెవ్వరు? యద్భావ్యం తద్భవతి.

కద్రు—(నిట్టూర్చి) జాగారా, నాపురాకృత మిట్టుండ నెవరి నేమనఁగలను! మగఁడేమి చేయఁగలఁడు? బిడ్డ లేమి చేయఁగలరు? ఎవరిమంచి చెడుగులు వారివి. ఒకరికొకరు కర్తలు గారు. ఒకరి కర్మఫలము లింకొకరు గుడువఁ బోరు.

ప్రియము వచ్చునదనకనే బిడ్డలను వివేకము నాకేలఁ జెడవలె? తోడునకు దాసి నగుదునను ఖేద మట్టుండ నాకన్న బిడ్డలె నన్నుఁ దెగనాడిరను భేదమింకొకటి దోడయ్యెనే! కన్నవారికిఁ గాకపోయిన నా బ్రదుకెకైన నేమి? ఛీ! నూఱ్వురఁగనిన నేమి, వేవురఁగనిన నేమి? కడుపుచేటు గాక! ఏ క్షుద్రజీవికింత సంతానము లేదు? హా, కశ్యపార్య, రతి చెంతలేమి సుతులకెంత యలతినైతి. ఈదుష్టకోటిం జూచి నాకడుపు దఱుఁగుకొని పోవుచున్నది.

నన్ను గాదనిన వీరందఱేమైన నాకేమి? రేపా వినతాసుతుం డుచేయు సత్రంబున నాసి హాహామగుండంబునఁ బోయి పడనీ. దేహమంతయు మంటలుగ్రమ్మి, తల ప్రాణము దోకలఁ జేరి, తప్పించుకొను నుపాయము లేక, మనసు మనసున గ్రుస్సుచున్న పుడైన నాకడుపుమంట వీరికిఁ దెలియవచ్చునేమో? కట్టి మాతృఘాతకు లుండిన నేమి? మడిన నేమి? నే నిఁక నిలువఁజాల. ఈ శాపదగ్ధులముఖములు చూడఁజాలఁ. నాగతి నేఁ బోయెదఁ

గార్గి. (అని నిష్క్రమించును. హాహాకారములు.)

శేషు—యద్భావ్యం తద్భవతి.

కరో—యద్భావ్యం తద్భవతి! ఒకదిక్కు మా ప్రాణవాయువు లెగిరి పోవుచున్నవి. తల్లి శాపము దప్పక దగులునందురు. అహో, మాదురితదుర్విపాక మేమని చెప్పు! జనమేజయుండట; సత్రంబట; హోమకుండంబట; మా మేనులు బ్రుంగుటయట. మాకన్నతల్లి కడుపుమంట జల్లార్పుట కింతకన్న సులభోపాయ మరయఁ జాలకుంటిమి గదా? మాతృసంరక్షణంబునకుఁగాని, యేన్యాయసూత్రంబులు, నేధర్మపన్నంబులు దగులఁబెట్టనా? మాకన్నఁ దీర్పరులిఁక లేరని విఱ్ఱవీగుచుఁ జర్వితచర్వణంబులు నుచ్ఛిష్టంబులైన శుష్కవాక్యకలంబులఁ జదివినంతనే లోకము మెచ్చునా, దైవంబిచ్చునా?

పినతల్లి పేరంటమునకు లోపము వచ్చునని దమ తల్లిం జంపుకొను వెంగలులు, మూర్ఖులు, కిరాతు లీకాద్రువేయు లేనా?

శ్లో॥ నాస్తిమాతృసమాఛాయా
నాస్తిమాతృసమాగతిః
నాస్తిమాతృసమంత్రాణం
నాస్తిమాతృసమాప్రియా ॥

యని స్మృతులు బురాణములు బల్కుచున్నవే? 'మాతృదేవోభవ' యని వేదము లుద్ఘోషింపుచున్నవే. తల్లిం బోనాడి సవతితల్లిం దలఁబెట్టికొనిన నిహమా, పరమా? అంతటి నుశీలయే నాదువచో నీపణంబు లొడ్డుటేల ? అశ్వము తెల్లగనుండిననేమి? నల్లగనుండిన నేమి? అశ్వంబు నల్లలేకున్న మాయమ్మ దనకేల దాసి గావలె? ఇట్టి విపరీతము లెందైనఁ గనిరా? వినిరా? దేశకాలపాత్రంబు లరయక, ధర్మాధర్మంబు లొక్క రూపయగు. అపాత్రంబగు ధర్మం బధర్మంబ యగుంగాని, ధర్మం

బుగానేరదు. ఇహపరములకుంగాని ధర్మంబొండేవేళ సృష్టించు వారెవ్వరు?

'జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపిగరీయసీ' యని దొలిచెనువ్రులం జనువమే? ఇప్పట్టునఁ బరార్థము పరమార్థముగాదనియే యెఱుంగునది. మీమీయూహా లేమైనఁ గానిండు. నేను నా తల్లి ఖేదంబు వాపెద, నా మెఋణంబుఁ దీర్చికొనియెద. కానిండు.

(నిష్క్రమణము.)

3 రంగము.—కద్రువ మందిరము.

కద్రు—ఔరా, నా కన్నకడుపు పిట్టు గాలిపోయెగా? హా, యింకెవ్వరు నాకు దిక్కు? ఈమూర్ఖులలో నొక్కండైన లేఁడా న న్నాలకించువాఁడు? నాకష్టము దీర్చువాఁడు? నా మాట యనిన జవదాఁటనని దలఁచితినే! ఆ పొద్దటుపొడుచునంతలో నెంతైన సేయఁగలనంటినే? ఈ యవినీతుల నమ్మి చెడితింగదా? వేకువ లేచి వేఁబుఁజేగడము లాడుదురే, వీరి కిప్పట్టున నీ యైకమత్యమ దెట్లుగుదిరె? నాకై గుదిరెఁ గాఁబోలు.

అల్లదె గ్రాదీపకళికగూడ నా కృచ్ఛము జూడఁజాలనట్లు వెల్వెలఁబాఱుచున్నది. నాబిడ్డల మేనిరక్తమె గడ్డకట్టెనా? నా పాటు దప్పించువాఁడొక్కండైన లేఁడా?

కర్కో—(ప్రవేశము) తల్లి, లేకేమి? నీ కర్కోటకుఁడె నీయుండ నున్నాఁడు. లే లెమ్ము నీకష్టము దీర్ప వచ్చితి. వాలమూలంబన నేల? ఆ యశ్వము నిలువెల్ల నల్లగఁ జేసివైచెద. ఆ మహేంద్రుని గతి ఏమయ్యెడినో దఱువాత.

కద్రు—(నిదానించి, నిట్టూర్చి, కొడుకుఁ జేరఁదీసి,) నాయనా, యీతణమెగా నేఁబుత్రవతినైతి. దాస్యనరకమునఁ బడనున్న నన్ను దప్పించితివి. నీవె నాపుత్రుఁడవు. నాయాశీస్సు లన్నియు నీయవియ. నేటితో నీఋణంబు దీరె.

ఇఁకఁ దెల్లవాఱినది. ఎండ దెరఁదీయకమున్నె నే నావిన తను బిలచికొనివచ్చెద. నీవా వాలమూలంబునఁ గాలసూత్రంబునాఁ బట్టియుండుము. ఒక్కతృటిలో మనపని యయ్యెడు.

---

౪ రంగము- సముద్రతీరము:- కద్రూవినతలు- అశ్వము.

కద్రు—వినతా, మన పన్నిద మతిచిత్రముగ నున్నదే! ఆ హయమే నీకుఁ దెలుపై నాకు నలుపుగ నుండదు గదా? తెలుపైనఁగా వలె, నలుపైనఁగావలె. విషమావస్థ ప్రాప్తించిన ట్లున్నదే? దాస్యంబునకేమి గాని లోకములో నేమి నింద వచ్చునోయని భయమగుచున్నది. మన యంతరంగములు లోకులకేల? సవతులొండొరులు సహింపలేక చేసిరందురు.

కానీ, రోటితోఁ దలదూర్చి రోకటి పోటునకు వెఱచుట గాదు? లోకు లేమైన యననీ, యొడిగట్టితి. అల్లదె, యాగనుపడునదేనా యశ్వరాజము?

విన—ఆహా, యైయుండు. అక్కా, నీవనినట్లు నాకును గుండియలదురుచున్నవమ్మా. ఒకతల్లి కడుపునఁబుట్టిన యాఁడుపడుచులకుఁ దీసిపోవని నెయ్యంబున నిన్నినాళ్లు మెలంగి నేఁడిట్టి మాటపడవలసివచ్చె? మ్రింగరాని కడియయ్యెనే! దైవఘటనం బెరికి దాఁటరాదుగదా!

కద్రు—అదేమే, మన పరీక్షకు నిలువఁజాలనట్లా యశ్వము చెంగుచెంగున దాఁట మొదలిడినది! అయ్యారె, మెఱపు మెఱసినట్లయ్యె. ఆతఖురాలుఁ గదియించుటెట్లు? దాని వాలముం దిలకించుటెట్లు? అదిగో, మనవైపునకే మఱలినదిలే.

వి(న)—అక్కా, చల్లని యీగాలి కెరటముల తాఁకున మేనులు పులకలార్చుచున్నవి. ఇఁక నాతురంగమం బూరకుండుటెట్లు? దాని

యానంద మూఁదాఁటుచుండె. దృష్టి నొకవంకఁ జేసి వల్గితగతి నయ్యశ్వేక్షణి వచ్చుటఁజూడఁ బ్రహ్మలక్ష్యంబునఁ గర్మబంధంబుల విదళింపుచు ప్రౌఢ, సాక్షాత్ ఆశుకయోగింజూచినట్లున్నదిగదమ్మా! ఎంతలో నెంతడాసినది! పిలచినట్లు వచ్చుచున్నదే. ఏమి చిత్రము!

కద్రు—రా, రా, యీగట్టెక్కుదము. ఇచట మన మెదురుగ నిలచినచో నది బెదరి యెటువోవునో. చపలుల కొకదిక్కనేమి?

(గట్టెక్కుదురు).

విన—అయ్యయ్యో, నీమాటలలోనే మఱలిపోవుచున్నదే. మనమనుకొనినది వినినాడేమి? అయ్యయ్యో!

కద్రు—పోనీ యాపాడుగుఱ్ఱమును! నేను జెప్పలేదా? నన్నిచేట వంచించుటకే వచ్చినది గాఁబోలు నీమాయామృగము?

అదిగో, యదిగో, చూచితివా పాలమూలమున నల్ల? చుట్టినట్టెట్టున్నదో చూడు, చూడు, చూచితివా? అంతయుఁ దెల్లగఁజేసిన బ్రహ్మయాతఁకం దీర్చి దిద్దలేక పోయెం గాఁబోలు. ఎవరో తలుము కొని వచ్చినట్లుబోవుచున్నది. ఆశాంతమున నామేఘములపైఁ బడునా యేమి? సరి.

విన—(చూచి, తలవంచికొని మఱలి సాగును. కద్రువ వెంటఁజేనును. పదియడుగులు నడచి) అక్కా, యిఁక నేఁ జేయవలసిన దేమి? నాపణంబు నేఁ జెల్లింతు నీకు సందియము వలదు. ఈతుణమాదిగ నేను నీకు వశవర్తిని యనుకొనుము. నీపాదము లంటిచెప్పెద.

కద్రు—చెల్లెలా, కానిమ్ము, లెమ్ము. ఈపణంబున కేమి? ఏమో, మాటకుమాట యనుకొంటిమిగాని, దానిని నిలుపదీయవలెనని నిష్ఠ నాకేమియు లేదు. నీదాసీత్వంబునఁగాని నేను ధన్యం గాకపోను. లోకములో మాటయొకటి చాలు. కావలసిన దది.

విన—ఆక్కా, నాకును గావలసిన దదియ గదా? నా వాక్పాలనమున కెను రాదకుము. నీకు దాసినై ధన్యనయ్యెద.

అమృతహరణము

తృతీయాంకము

(విష్కంభము)

శేషుని మందిరము.

శేషు— ఆహా, యనుకొనినంత యైనది. నాడు మాయమ్మకుఁ దోడ్పడుట ధర్మమా, యధర్మమా యని వితర్కింపుచుంటిమి. అధర్మమని యకార్యమని పరిష్కరించితిమి. కాని మాతల్లికిఁ దోడ్పడవలసినవాఁడు దోడ్పడియె. తెల్ల నల్లయయ్యెఁ. ధర్మం బధర్మంబుచే నోటువడియె. ధర్మాధర్మంబు లాయాకర్తలకు భుక్తంబులుగూడ నగుచుండె. రేపటి కొక్కవత్సరంబె పూర్తియయ్యెడుఁ గదా.

కాలగతి గానరాదండ్రు. కాని మాబోంట్లకది యచ్ఛమైన దర్పణంబు పోల్కినున్నది. మాభావిదశయంతయుఁ జిత్రమునందు వలెఁ గన్నులఁ గట్టియున్నది. మాయమ్మ పండించిన ఫలముల మేముగాక యీభువిలో భుజించువారెవ్వరు? ఎదిరిపక్షంబున నవ్వినతాసూనుఁడు నామెకాస్య ప్రభంజనుఁడాగరుడుండు బుట్టిపెరుఁగుచున్నవాఁడు గద! అతనిబలపరాక్రమంబు లమేయంబులు; దినదిన ప్రవర్ధమానములుగనున్నవి. పుట్టిననాఁడె వాఁడు భూనభోంతరమ్ములం గలియదిరుగఁడె! నాఁడుగురిసిన కుసుమవర్షంబులు, నాఁడు మ్రోసిన దుందుభిధ్వానంబులు నాఁటిశుభనిమిత్తములన్నియు నమ్మగునెట్లు? అవియన్నియు నావైనతేయునియభ్యుదయమునకేగాక మాకాద్రవేయుల విధ్వంసమునకును లక్షణంబులయ్యెడుఁ గదా! వానియమృతము మాకువిషంబగుటది యెట్టిదైవదుర్విపాకమోయెఱుంగ రాకున్నది. ఒక్కతండ్రిగనిన సంతానమై సౌభ్రాత్రంబున మెలంగుచు లోకసంగ్రహణ పారీణులమై యుండ వలసిన వారమిట్లు జ్ఞాతివైరానలంబుజ్జ్వలింపఁజేసి దావంబునకు మహావనమట్లు పూర్ణాహుతిగావలసిన వారమైతిమి. కానిమ్ము. "అవశ్యమనుభోక్త

వ్యం కృతంకర్మ శుభాశుభం” … … ఆగరుడుఁడు విష్ణ్వంశసంభూతుఁడు! మాకై పుట్టె. మాయాయుపుఱతోఁ దన తల్లి ఋణంబుఁదీర్చికొనఁగలఁడు. మహాత్ముండాతఁడు. జనని కానందకరుండగుట గాదు. జగదానందకరుండె యగు. సందియము లేదు.

తృతీయాంకము.

౧ రంగము. కద్రూమందిరము.

విన — తాతలిదండ్రులిడిన పేరు నేఁడు సార్థకమైనది. మాయక్క నన్ను 'వినతా' యని పిలిచినపుడెల్ల నాయవస్థ జ్ఞప్తికివచ్చుచున్నది. పరతంత్రనైతిని. నాఁడా మాయమృగం బేల రావలె? దానికై నేను పణం బేలయొడ్డవలె? ఒడ్డితిపో, లోకులందఱి యట్లనగలో నాణెములో వస్తువాహనంబులో గాక నా దేహము నేలయొడ్డవలె? ఆకశ్యపార్యుం డడిగినచో నేమందును? ఎందుకీ పణము పెట్టితినందును? ఆయన కేసుఖ మేమిలాభము గూర్చితినందును?

నాయవివేకమున నాయనూరుం డట్టి వికలాంగుఁడైనందులకే యాతండ్రి యనరాని వేదన ననుభవించెనే! తన తపమంతయు వమ్మయ్యెనని విలపించెనే!

సంపూర్ణుఁడీ సుపర్ణుఁడు. ఆకశ్యపార్యుని యానఁదలనిడి యెట్లో వీనిం దక్కించుకొంటి.

వీనియోగము రాజయోగమనిరే? ఏయోగమో యిప్పుడే పట్టినది. నాఁటి శుభనిమిత్తములు, నావిప్రాశీర్వాదములు, నాకాలజ్ఞుల గణితములన్నియు నిరర్థకములయ్యెనా? ఆకశ్యపార్యుం డీకుమారుని ముఖమైనఁజూచి యెఱుఁగఁడే? పుట్టినదాదిగ నేఁటికిఁ బదునాల్గువర్షంబులైననుఁ నాతపోధనునికి బిడ్డనిఁజూచుఁ బ్రియము పొడమదయ్యెనే? లేక నా యీ

యకృత్యంబుజోడ నరసి నాముఖముఁ జూడనోల్లక మిన్నకుండెనా? కాకేమి? తను యింటఁదారు దాసులగుట మాతల్లి బిడ్డల నుదుట వ్రాసెం గాక లోకములో నెందైన నిట్టి విపరీతము గలదా? ఆహా, యాగృహమేధి కీజన్మలోఁ బాయని కళంకముం దెచ్చిపెట్టితిని. అడవులఁ దపముఁ జేయఁబోయిన వానిని యడవులనే యిలుఁగట్టి కాపురము సేయుమంటిని.

నాయపచారము వాపికొనుటెట్లు? నాకెవ్వ రిట దిక్కు? నామొఱాలకించు వా రెవ్వరు? నాకష్టము లెట్లు గట్టెక్కు? ఈదాస్యాంబుధిఁ దాటించుఁ గర్ణధారుం డెవ్వఁడు?

సుపర్ణుఁడు (ప్రవేశము.) అమ్మా, నాగులు రమ్మనుచున్నారు. పోయివచ్చెద.

విన—నాయనా, ఎక్కడికెక్కడికో పోవలదు. వేగరమ్ము.

(సుపర్ణుఁడు నిష్క్రమణము)

ఈసుపర్ణుం డరుగొందునా, ముకుఁబచ్చలారని బాలుఁడు గదా? భూమిమీఁదఁబడిన దాదిగ దాస్యజీవియయ్యెనే! వీనికా బలపౌరుషములుండునా?

ఈదాస్యమున కావలియొడ్డు గలదా? ఏమని పన్నిదము నలిచితిని? ఏనాఁటికిది బాయవలయునంటిని? అట్టి యొడంబడిక లేమియు లేవయ్యె. కనుక నాకద్రువ దయాదాక్షిణ్యములె నాకుఁ బారంబయ్యె.

నాసుపర్ణుం డెన్నటికైన నన్నుఁ గడతేర్చునా? నాయిడుమలు వాపునా? నే నెన్నటికైన మఱల నాకశ్యపార్యుని ముందు వినయాంజలు లర్పింతునా? నా కంతటి భాగ్య మున్నదా?

అహో, కాద్రవేయులారా, మీకు మీజననికి నేజన్మమున నేమియపకార మొనర్చితిని? నాయనూరు నొక్కని బిలచిన నోట

మిమ్ముల నూర్వురఁ బిలుచుచుంటినిగదా! వాఁ డొక్కండగుట నాకును మీరె దిక్కని నమ్మితినే! నాయాస లడియాసలయ్యెనా? పుణ్యమునకుఁ బోఁపఁ బాప మెదురగుట, నాలిఖితమిటున్నది గాఁబోలు. నాగతి యెట్లైనఁ గానిమ్ము. నాబిడ్డలకేమి దిక్కు? వారలఁ జేకొను వారెవ్వరు? వారల సేమం బరయు వారెవ్వరు? నాదాసీత్వంబున వారలును దాసులయిరిగా? ఆయనూరుఁడు జన్మచేఁ బరతంత్రుండై యీసుపర్ణుఁడు కాలపరతంత్రుండయ్యె. ఎవరి కర్మ మెవరు దప్పింపగలరు!

కాని సహజసౌహార్దంబుననో, దేశకాల పరిజ్ఞానంబుననో యితఁడా కాద్రవేయులఁ దన భుజపీఠంబునఁ బెట్టికొని విధివిరామము లేకుండ నింగినేలకుఁ బరువులిడుచు, వారలకన్నఁ దాను బెద్దయైనట్లు ముద్దుసేయుచుండునే? వారలకైన దయరాదా? వారైనఁ దల్లికిఁ దెలుపరాదా? ఏమనుచుంటిని? చాలుఁజాలు. ఆవు చేను మేసిన దూడలు గట్టున మేయునా? ఆ తల్లికొడుకులు గారా వారు? ఒకరిద్దఱెట్లయిన నేమి?

ఆమె కేమి చేసితినని నాపై యింతపగ? కార్యవాదులకుఁ గారణ ప్రపంచంబులతో నేమిపని? వారల నడుగువారెవ్వరు? శాసించువారెవ్వరు? వారిది స్వామ్యము. మాయది దాస్యము. ఇంతియగావలసినది. లోకముం బాలించునది ధర్మమైయుండ నోపు. కాని లోకము ధర్మముం బాలింపఁబోదు.

ఇంతకు వారలు వీర లేమి సేయఁగలరు? ఆనారాయణుండె మాకు దిక్కయ్యెడు. తత్కృపాపాత్రుండయ్యేని నాసుపర్ణుండె వర్ధిల్లెడు. మాదాస్యమె మాకు శిక్షయయ్యె. ఇక మా ధర్మమే మాకు రక్షయు మోక్షము నయ్యెడు.

హా సుపర్ణా, హాపుత్రా! నాయెడ నొక్కక్షణమైననిలువడే

౩ రంగము—కద్రువ మందిరాంగణము.

కాళియ, పింజర, వామన, శంఖ, పద్మ, బిల్వక, కుముద, సుపర్ణులు.

(కాళియాదులు సుపర్ణా. సుపర్ణా, యనుచు నందఱు పోయి పైఁబడుదురు)

సుప—ఓ, ఓ. ఓ, ఓ, (యనుచు నందఱి నిమురుచు బలుకరించును)

బిల్వ—సుపర్ణా, ఈవేళఁ గైలాసముఁ జూచివత్తము.

సుప—అట్లె గానిమ్ము.

శంఖ—కైలాసమున శివునిదర్శనముఁ జేయింతువా?

సుప—కైలాసమునకే పోయిన శివుని దర్శనముఁ జేయకుందుమా?

వామ—కైలాసమునకేమి? కడుపు నిండినప్పుడెల్ల కైలాసమే. నైమిశంబున బ్రహ్మసత్రంబట. బలిహారణముఁ జేసివత్తము రమ్ము.

కుము—ఛీ, నీ యాలోచన లెప్పుడు నిట్టివ. కాదు. ఆచందమామను జూచివత్తము రండు. మామ, మామ యనుటేగాని యొకనాఁడైన వానికడకుఁ బోమైతిమి.

పద్మ—చందమామకేమి, ఎప్పుడైనఁ జూడవచ్చును. విభవము చెడియున్నపట్టుననే మనము పోయి పైఁబడవలెనా? మహైశ్వర్యముతోనున్నవాఁడా మిత్రుఁడు. వానిం జూచివత్తము రండు.

కాళి,పింజ—మిత్రుఁడే, మిత్రుఁడే.

సుప—ఆ, మిత్రుఁడు మిత్రుఁడనుచున్నారు. మిత్రమండలమును దాఁకి మరలివత్తురా? బీరములకుఁబోకుఁడు.

పద్మ—బీరము లేరివో చూతము, రా. నీ వెగురఁజాలననక నావి బీరములనుచున్నావా? అమిత్రుఁడుగాదు. అమిత్రుని మిత్రుఁడని వ్యాఁడో చెప్పును. వానిం దప్పిపట్టుకను.

సుప—చెడిపోదువుసుమా?

పద్మ—నీవు చెడక నేను జెడనురా, చూడు, మఱి.

సుప—సరి, రంభా. లీలాద్రినుండి యెగురుదము. (నిష్క్రమణము)

(కద్రువ ప్రవేశము)

కద్రు—అంగణమున నున్నట్లుండి యింతలో నెచటికేగిరో నా తంత్రులు? ఆసుపర్ణుడు ప్రాయమునఁ జిన్నవాఁడయ్యు బలదర్పంబుల మిన్న. వీరల నెచటి కెచటికో దీసికొనిపోవుచుండును. వలదని వారించినను వినఁడు. ఏ వేళ నేమి బుద్ధిపొడమునో, ఏమిచేయునో, ఏమి వార్తదెత్తురో యని యనుక్షణము నే నడ్రుచునే యుందు.

చిన్నవాడు, స్నేహమున మెలఁగుచుండునుగాని యాతల్లి యే వేళ నేమిబోధించునో? దానిమాయ లెఱింగిన వా రెవ్వరు? అయినదంతయు దానిమాయవల్ల నేగద? ఏమిలేనివాఁడు నన్నుఁ జూచి యోర్వసితల్లి నేఁడోర్చియూరకుండునా ? కాదు, కాదు. దాని దుర్మంత్రమేమో గలదు. తల్లికొడుకు లతివినయముఁ జేయుచున్నారు. కనుఁగలిగియుండినఁ గాని సేమము లేదు.

(నిష్క్రమణము)

పద్ముఁడు,కుముదుఁడు సోలి క్రిందఁ బడుదురు.

కాళి—అయ్యో, అయ్యో, సుపర్ణుఁడనినట్లయ్యెనే.

వామ—శంఖా, పోయి, యమ్మను బిలచికొనిరమ్ము. ఆమెకేమని చెప్పుదము? (శం, నిష్క్రమణము.)

పింగ—పద్మా, పద్మా, కుముదా, అయ్యో, శోషవోయిరి గాఁబోలు. సంజ్ఞఁగూడఁదప్పియున్నారే. సరియైన యుపచారముం దెలుపువారైన లేరే? (శంఖుఁడు ప్రవేశము).

అమ్మకుఁజెప్పితివా !

శంఖ— అమ్మయు మంథరయు వచ్చుచున్నారు.

(ప్రవేశము- కద్రువ, మంథర)

కద్రు— హా పద్మా, హా కుముదా (అని మూర్ఛపోవును)

(ప్రవేశము, శేషుఁడు, సుముఖుఁడు)

శేషు— నాయనా, ఏమి యీ దురంతము? ఎవరు దెచ్చిపెట్టిరి?

కాళి— తెల్లవారి యెప్పటియట్లు సుపర్ణుండును మేము వ్యాయామముల నుంటిమి. పద్మకుముదులును సుపర్ణుండును మాటమాటయను కొని యింటి కేగసిరి. మేము గన్నెత్తిచూచునంతలో నయ్యిరువురు రాసత్పథమునుండి యంటుకొమ్మ పట్టుకొమ్మ లేక దుల్లిపడు చుండిరి.

శేషు— పిండరా, నీవు పోయి చల్లనినీటిని గొని తెమ్ము. తరువాత?

కాళి— వారి వెంట నా సుపర్ణుఁడును వచ్చివ్రాలె. పడినవారు పడినట్లు న్నారు. ప్రాణములు గడఁబట్టెనో, కడతేఱెనో గూడ నెఱుఁగ రాకున్నది. అమ్మయు నిది విని వచ్చి మూర్ఛపడియున్నది. (శైత్యోపచారము చేయుదురు)

కద్రు— (తేఱి) హా పద్మా, హా కుముదా, నా తండ్రు లేమైరి? ఇం కను పడియున్నారా? కన్నెత్తి చూచిరా, మాటాడిరా?

కాళి— అమ్మా, శైత్యోపచారములఁ జేయుచున్నాము; సంజ్ఞరాలేదు.

కద్రు— నాయనా, సుపర్ణుఁ డనుచుంటివే? వాఁ డేమైనఁ జేసెనా? వాఁడేఁడి? నీ నేమో మున్నుననియే యడరుచుంటినే? సమయ మున నే నాయన్నల వారింపనైతినే? ఏడి యా సుపర్ణుఁడు? తా నేమి చేసెనో చెప్పిన నిప్పుడైన నా పాట్లు నేఁబడుదునే? ప్రాణ ములతోఁ గ్రిందఁబడవైచెనా, లేక ప్రాణముల హరించి త్రోసి పుచ్చెనా? నాబిడ్డలు బ్రతికియున్నారా? బ్రతికిరనుటకుఁ జేష్టలుడిగియున్నవే? కానికళలు దప్పకున్నవి. అనుపర్ణుఁ డేడి, యా సుపర్ణుఁడు? తనపని దీరినదని తల్లికిఁ జెప్పఁబోయెనా? హా!

సుప— (అంజలితో ముందుకు వచ్చి దూరమున నిలచి)

అమ్మా! సుకర్ణుండనైనను దుష్కర్ణుండనైనను నేనుకూడ నీపుత్రులలో నొక్కఁడను. ఆ పడియున్నవారు నాయన్నలు. వారిగతికిఁ గర్తను గాకున్నను గారణమైతిని. సూర్యతేజమున కోర్తుము, కానిపొమ్మని బలవంతము చేసిన వల్లెయని గొనిపోయితిని. మార్గమధ్యంబుననే వారు పట్టువదలి పడిరి. మాటమాత్ర మనినచో భద్రముగ దింపి వేయనా? నాయజ్ఞానంబున నిది సంభవించె. వారఖండసత్త్వులగుట నీపాటునకు సొమ్మసిలి మాత్ర ముందురని తోఁచెడిని. వారల ప్రాణములు వచ్చుట కామహేంద్రునోర్చి యమృతమైనఁ దెచ్చి యిత్తు నమ్మరో నాపైనలుగకుము. నాయపరాధమింతియ; విప్పి చెప్పితి.

కద్రు—(నిట్టూర్చి) ఓరీ, నాబిడ్డలయునూరులు గొనినది గాక నీసంజీవనీవ్యాఖ్యలతో నేమిపనిరా? మహేంద్రునోర్చి యమృతమాహరించు ప్రజ్ఞయే నీకుండిన నీపక్షంబులనున్న బిడ్డల జూడ నరయుమి నీకెట్లయ్యె? వారఖండ సత్త్వులని యీ విమశోధనంబడఁ ద్రోసితివా?

హా, నేనీవేదన భరింపఁజాల. నాకడుపునఁ దీరని చిచ్చుఁ బెట్టించెఁగదరా, యావినత? వారోర్తుమనినంత నీవివేకమే యేటం గలసె? వారిప్రాణములతో నీప్రాణంబులు గూడ దహించుకొని పోవునను వెఱపైన నీకు లేకుండెనా! వారలు చచ్చినఁజాలు, నీవెట్లైనను దనకు విచారము లేదని యాయమ్మ చెప్పి పంపెనా? దానికి నీ వియ్యకొంటివా!

ఇంత మత్సరము నీకేటఁబుట్టె? నీతల్లి నీకుగ్గునఁ బాలుపోసెనా? చచ్చెచ్చని మచ్చరంపు నీరువ్రాసెనా? నీ వెటుంగవు? త్రాగి త్రేన్చితివి గాక!

హా, నా బిడ్డలపాలిఁటి యముఁడ వైతి గదరా? నీ రూక్ష వీక్షణములకు నాకె వెఱ పయ్యెడినే? నా బాలు రెట్లు సహించిరో? చివరకు నీ మాయపట్టు వదలి పడుచు వారెంత పరితపించిరో? హా, దైవమా! వారి భారమే మోయలేనంత విశీర్ణములయ్యెనా నీ సుపర్ణములు?

ఈ దురంతమునకుఁ గారణమవు గాని కర్తవు గావా? మా పాలిఁటి పాడుకర్మంబ వైతి వది చాలదా?

ఔరౌర, బిడ్డలఁజంపి సఖందిఱుగుట కాతల్లి గొడుక వైతి గదరా?

దుష్పుత్రుఁ డనినంతఁ బొడుచుకొనివచ్చెనా? అంతరోషముగలాడ వీపాపంబున కేల యొడిఁగట్టితివి? నృశంసాధమా, ఛీ, నీ మొగ మావలఁ ద్రిప్పుము. నీ తల్లి కీకథ నెఱింగింపుము. దాని ద్రోహము దానినిఁ గట్టి కుడుపక పోదనుము. ఇఁక నా కడపఁ దాటిన నమ్మన వేయింతు. నా యెదుట నిలువకు. వెడలి పొమ్ము.

నాయనలారా, తమ్ములకు మీకు నేఁటితో ఋణముదీరెనా?

శేషు— అమ్మా, ఆపత్తునఁ గ్రియ లరయందగును గాని మాటలతో నేమిపని? ఇంకను వారి ముఖంబులఁ జేట యెప్పటియట్లున్నది. చైతన్య మెట్లు వచ్చునో చూడవలె. ఏ దేవునికి మ్రొక్కుడువో? మన శైత్యోపచారము లందుట లేదు.

కద్రు— నాయనా, ఏ దైవముం గొలుతము? ఏ దేవునికి మ్రొక్కు లిడుదము? ఏ భూతనాథుండు మన కండ యయ్యెడు? సూర్యతేజంబునఁ దప్తములైన వీరి మేను లాదర్జన్యుని యనుగ్రహంబున నేమైనఁ జేఁకునేమో? భో మేఘవాహన, అమృతవృష్టిలవం బొండు బఱపి పుత్రభిక్షం బిమ్ము. నాబోటి దీనలఁ బ్రోచుటె గాదె నీ మేటిధర్మము? ముల్లోకంబులు నీ వజ్రి

విస్ఫురణంబుననే గదా భద్రంబులై మనియెదు? నర సుర సిద్ధ సాధ్య కింపురుషులెల్ల నీ కరుణయగా వేచి యుందురు? స్వారాట్పురుషుండవు, సర్వశక్తుండ వగు నీకీ యుత్తరక్షణం బవశ్యకర్తవ్యంబు. నిష్కారణంబుగ మడిసిన వారీబాలకులు. వీరు నిరపరాధులు. నీ కృప కెవ్విధమునైనఁ బాత్రులు. నీ పుత్రులట్ల యని కావుమో కరుణాసాంద్రా మహేంద్రా! (అమృతవృష్టిబడును.)

(పద్మ కుముదులు లేతురు.)

ఇప్పుడు నాకుఁ బ్రభాతంబయ్యె. ఇది స్వప్నంబు గాదు గద?

ఎట్టి యాపదం బడితిరోయి తండ్రి. మీ పాటునకుఁ బొంగు వారలకు మీ యుజ్జీవమె కాళరాత్రి యయ్యెడు.

లెండు, లెండు, మెల్లగ లోనికిఁబోయి ఫలాహారంబైనఁ గొని పరుందురు గాక.

---

3 రంగము:— లీలాద్రి:— సుకర్ణుఁడు.

సుకర్ణుఁడు—(నిద్ర లేచి) ఏమి యీ చిత్రము? ఈ లీలాద్రి కడ నెట్లుంటి? ఇచటి కెట్లు వచ్చితి? ఆ భానుం డస్తమించెడినా? ఉదయించెడినా? అయ్యో, మాధ్యాహ్నికక్రియలం గూడ మరచుటకీ పెద్దనిద్దుర యెక్కడి నుండి వచ్చె? ఇంత దిగ్భ్రమ యిదెట్లు గలిగె?

ఉదయమున లేచి మాయమ్మకుఁ జెప్పకయె యిలువెడలితి. నాగులఁ గలసితి? తరువాత, నే-మి-యయ్యె? ఆ భానునిఁ బట్టనుంకించిన వారెవ్వరు? కాము- కాదు. మా నాగులు భానుం దాఁకుదు మనిరి. నన్నుఁ గాఁపొమ్మనిరి. గొంపోయితి. వారు సంతుష్టులై క్రిందఁ బడిరి. దానికే, దానికే యా కమ్రిక నన్ను భర్తింతె.

సరి, సరి, నాతో నయ్యోవా? నా తల్లి గూడఁ దనకు ద్రోహం బొనర్చెనఁట! "దాసి ద్రోహము దాసినె కట్టికుడుపునఁట" ఔరా, యిన్ని యనరాని మాటలనియెనే! ఈ యవాచ్యములకు గత మేమైయుండు? నా తల్లి దన కేమి ద్రోహ మొనర్చెనో?

ఈ వేళనే గాదు. నన్నుఁ జూచినపు డెల్ల, నా తల్లి ప్రశంస వచ్చినపు డెల్ల నేలాకో యీమె భ్రూభంగంబులఁ జేయుచు మొగ మావలఁ ద్రిప్పుచుండె. ఏమో హృత్తాపంబు లనుకొను చుంటి. కాదు, కాదు. మమ్ము దహించుట కీర్ష్యానలం బీమె యంతరంగమునఁ డాఁగియున్నది. ఇంతవఱకు మూర్ఖుఁడనై, వెఱ్ఱినై గుర్తింపఁజాలకుంటి. అచ్చపుఁ జీఁకటిం బడియుంటి. నేఁ డీ విస్ఫులింగముల జాడం బట్టి పోయెదగాక.

ఔరా, నాకీ బుద్ధిజాడ్య మెట్లు గలిగె? "పరేంగితజ్ఞానఫలాహి బుద్ధయః" యనినట్లు పరేంగితం బరయఁజాలని నాకీ బుద్ధిపరిశ్రయం బెట్లు సంభవించె? పోనీ, యాకదుర్వ కార్యము గ్రహింపఁజాలకుంటి. నాతల్లి దైన్య మదెట్లు దెలియకుండవలె? ఆమె ఖిన్నవదనంబుఁ గాంచెనో? నా మూర్ధాఘ్రాణము సేసి బాష్పకంఠయై గద్గదిత యగు టెఱుంగనో? క్రీడోన్మత్తుఁడనై స్నేహబాహుల్యంబున వారల నీరలఁ బట్టుక దిరుగాడుచుంటినే గాని యొక్కనాఁ డామె యుత్సంగంబునఁ జుండిఁ 'తల్లీ నీ దుఃఖమేమి' యని యడుగనైతినే?

ఔరార, యింత స్తబ్ధుఁడ నైతినె? ఇంత యచేతనత్వం బెట్లు గలిగె?

కలుగ కేమి? ఇప్పుడ గదా.

చూ. కద్రువ పక్షపాతపరుషంబుల నన్నుఁ జేజెవిడిచె?
దాని కేమంటి? ఏమి సమాధాన మొసంగితి?

శ్రుతిసమ్మేళనము లేని తంత్రులవోలిక నా హృదయ నాళములు చిందఱ వందఱ లాడెనే గాని యొక్క స్థాయిం జేరకున్నవి గద? సంకల్పోద్యానుల కిటులనే యయ్యెడింగాఁబోలు!

[నారదుఁడు ప్రవేశము]

నార — అహాహా! కుమారా, నీవేనా మా కశ్యపుని వంశోద్ధారకుఁడవు? సుపర్ణుఁడ వంట?

సుప — స్వామీ, చిత్తము. నన్నే సుపర్ణుఁడందురు.

నార — కుశలమా-నీకును మీతల్లికిని?

సుప — భవదనుగ్రహంబునఁ గుశలము.

నార — ఓహో, మాయనుగ్రహంబుల కేమి? ఆ కద్రువ యనుగ్రహం బుండవలెగాక! అది యుండఁ జూచికొనుము. మీవారల విడిచి నీ విచట నొంటిగ నుండ గతం బేమి? ఏదీ, యిటు చూడుము. ఆ బొమలు ముడిపడియున్న వేమి? నీ పెద్దమ్మని స్నేహమైన యసెనా? ఆహా! యట్లే యున్నదే? ఏమోయి సుపర్ణా, ఇంకెన్ని నాళ్లు మీయమ్మకీ చిమ్మలు? కొడుకులు సమర్థులైనఁ దలిదండ్రుల యిడుములు బాయుట యెందైనఁ గలయదిగా? బాల్యమున నాటపాటలఁ దగిలియుంటివి గాక, లోకము 'భళీ' యనునట్లు సకలవిద్యలం జేరి సముజ్జ్వలతేజుండవై, సుసాధ్వి యాతల్లి యట్లు సవతాలికి దాసియై గుంది కృశించుచుండ నిసుమంతయేని చింత వంతలేక విలాసాలసుండవై నీవిట్లు ద్రిమ్మరుచుంట లెస్సయగునే? 'పురుషః పురుషార్థవాన్'. ఇది యొక పౌరుషమా? ఈనీచాశ్రయం బువం గాని గతులు లేవో? 'జీవనం మానమూలంహి'. ఇంత మానవిస్మృతి నీ కెట్లు గలిగెనోయి కాశ్యపీ? ఇంత బుద్ధిజాడ్యము నీ కేల్లేర్పడియె! కాదు, కాదు. నీ వంటి కుమా

రున కిది వర్తనము గాదు. తామసింపక ముందు నీ వా తల్లి బంధమోక్షణం బొనర్పుము. ఆమె ఋణముఁ దీర్చికొనుము. అదియె మా కెల్లరకుం బ్రియము.

ఏకాంత సేవనంబునఁ గాదు. పోవుదము రమ్ము.

---

౨ రంగము—కద్రూమందిరోద్యానము.

వినత—మా యక్క యింద్రోత్సవముం జేయునఁట. దానికి వలయు సంస్కరణాదిక మంతయు నాపైఁ బెట్టె. నే నేమి చేయుదాన? సహజముగ నట్టి కల్పనలదెస బుద్ధి పోవనే పోవదయ్యె. అటుపైన నీ దురవస్థం బడి యున్నమతిగూడఁ బోయె. గాలిలోని దీపమట్లు మనస్సునకు స్థైర్యమే గలుగదు. స్ఫురణ యంతకన్న లేదు. అట్లే యేదేని చేసితినో యామెకు దానం దప్పులే దోఁచుచుండు. చేయకున్న నంతకంటెఁ దప్పగు. అసిధారావ్రతమైనది యీ బ్రదుకు.

ఎవరి కేని దాసులపై నొకనాఁటికిఁ గాకున్న నొకనాఁటికైన దయ గల్గుట కద్దు. నా పురాకృత మెట్టిదో నాఁటికి నాఁటికి మాయక్కకు నాపై వైరమే పెరుఁగుచున్నది. ఆమె తామసమును నే నెట్లు భరింతును? ఎన్నినాళ్ళు భరింతును? ఆమె నెట్లు మెప్పింతును?

పనిపాటలెవ్వియైన నే నొంటిక చేయుచుంటి. వినయవిధేయతలఁ బరగుచుంటి. నా బిడ్డనికన్నఁ దన బిడ్డల నెక్కుడు ముద్దుసేయుచుంటి. ఏమి చేసియు నామె పరుసముల నాపఁ జాలనైతి. నీ బిడ్డ లెంత బలవంతులే యను. నీ ద్రోహము నిన్నె కట్టికుడుపు నను. నా బిడ్డలు బలవంతులై యేమి యుపకార మొనర్చితి రనుకొందును! నే నేమి ద్రోహ మొనర్చితి ననుకొందును! ఎంత యోజించిన నేమియు నగుపడదయ్యె. చిత్తము

శూన్యమై యింత భరముగ నున్నదే! ప్రాణములు కంఠగతము లగుచున్నవే?

హా పరమేశ్వరా, యీ వెతలు బాయు టెన్నటికో గదా!

[ప్రవేశము— సుపర్ణుఁడు]

నాయనా, (మూర్ధాఘ్రాణము సేయుచు) ఒక క్షణమైన నిలచిన చోట నిలువవేమోయి? నీవు గాకున్న నన్నిచటఁ బిలచువా రెవ్వరు? మాటలాడువా రెవ్వరు? ఎవరితో నేను నా వెతలు చెప్పుకొందును? ఎవ రాలకింతురు? ఈ పాపకర్మురాలి గర్భమునఁ బుట్టి నీవుగూడ బానిస వైతిగదోయి తండ్రీ!

సుప— అమ్మా, పరుల పంచ నుండు టేల? బానిస లగు టేల? మన కిచటఁ బ్రభు లెవ్వరు? మన మేరికి దాసులము! మన దారిని బోయినఁ బోదము గాక. నీవు వగవఁ బనిలేదు.

విన— తండ్రీ, మన కిచట నన్యులు మాత్ర మెవ్వరు? అన్యులు నాత్మీయులు మన కొక్కరే యైరి. ఎవరు ప్రభులైనను గాకున్నను మనము దాసుల మగుట తప్పదు. నిర్భాగ్యురాలను నాకడుపునఁ బుట్టిన నీ కిదియ పిత్ర్యమయ్యె. నే నేమి చేయుదును?

సుప— అమ్మా, నీకు వగవఁబనిలేదంటిని. ఇపుడే కదలుము. ఏ దెసనైనఁ బోవుదము. మన నాపువా రెవ్వరు?

విన— ఆపువా రెవ్వ రందువా? వారు వీ రననేల? యీ యమ్మ పుత్రరాక్షసతమె గొండయై నిన్నాపును. తండ్రీ యున్ననాఁ డ్లీరహస్యమును దాఁచితి గాని యిఁక దాఁపఁజాల. నే నిచట దాసిని. నీవు దాసీపుత్రుఁడవు. ఆ కద్రువ నాసవతి. యీ తండ్రి కశ్యపార్యుఁడు దపమునకు బోయిన యెడ మే మిరువురము పన్నిదము సలిపి నే నందోటునడి నాతోడునకు దాసినైతి. నిన్నుం గంటి.

సుప—అమ్మా, ఆమెకు దాసి వగునంతటి పన్నిద మది యేమి?

విన—నాయనా, ఒకనాఁడు విహారమునకుం జనితిమి. ఉచ్చైశ్శ్రవం బంత దవ్వున మేయుచుండె. ఆమె చూచి 'యదె! యా తోఁక నల్లయనె. నేనుజూచి నల్లం గానక నల్ల లేదంటి. 'ఉండిన నేమిత్తు' వనె. లేదని నా దేహము నే యామె కిత్తునంటి. అనాఁటికిఁ బొ్రద్దుగ్రుంకిన దని మఱునాఁడు డాసి చూచితిమి. ఆవాల మూలంబున నల్ల యొకటి చుట్టిన ట్లుండె. నాఁడు మొదలు నే నీయూడిగమున నుంటి.

సుప—ఆహా! ఇపుడంతయుఁ దెలిసె. ఈ యుదంత మెఱుంగక యిన్ని నాళ్ళీమోహపంజరమునఁ బడియుంటి. ఇఁక నుండరాదు, ఇఁక నుండరాదు. అమ్మా, నీ వీ కర్మముం దెచ్చిపెట్టుకొంటివని కుందం బనిలేదు. నీవు నే నన నేమి? యావల్లోకము గర్మవశము. కర్మయే దైవమందురు. కాని, తల్లీ, యిప్పుడీ దైవముతోఁ దలఁపడి ప్రాణములైనఁ గోల్పోవుదును గాని యీ దాస్యబంధమునఁ బడియుండ నోపను. ఈ నీచపుఁ బనులం జేయనోపను. ఈ యవమానముల భరింపనోపను.

ఈపెద్దాయమ్మ యాడిన మాటలు క్రూరనారాచములై నాహృదయమును భేదింపుచున్నవి. సుపర్ణుండను గాను దుష్పర్ణుండనఁట! తన బిడ్డలపాలిఁటి యముండనఁట! నా రూక్షవీక్షణములకుఁ దానె భయపడునఁట! ఎవ్వరీ విషముఖ నన్నీ కాఱు లఱచుటకు! సహవాసదోషముచేఁ దనబిడ్డల ననుదినము వెన్నిడి మోచితిని గాని సమయింపనెంచినఁ దన గుంపునంత నొక్కపెట్టునఁ జీల్చి చెండాడకుందునా!

విన—తండ్రీ! నిదానింపుము. నీ వెన్నఁడింత యాగ్రహముం గొంది యెఱుఁగవే? నేఁ డేమి దాపరించె? ఆయమ నిన్నేల దూషించె? ఉన్నది యున్నట్లు చెప్పకుండిన నా యాన.

సుశ — నన్నా నాగులు పంతముఁబట్టి మిత్రమండలమునకుఁ గొని పొమ్మనిరి. సగము దూరమైన నరుఁగకమునుపే తాపమున శోర్వలేక క్రిందబడిరి. ఇదిచూచి నేనును వారి వెంట వచ్చి వ్రాలితిని. దాని కా యమ్మ నే నేమో వారలఁ జెలకట్టి చంపితినని, నేను నృశంసుండనని, నా మొగముఁ జూడఁబాప మని కాళరాత్రియట్లు గర్జించె. లోకమర్యాదకు వెఱచితిని గాక లేకున్న నా కద్రువ నీ నఖముఖములఁ గండలు దీసి యుండును. కుత్సితులు, కృతఘ్నులీ పాపులతో నా కేటి పొత్తు? ఈ యధముల సేవ నాకేల? వీరి పాటి బలపౌరుషము నెఱుంగనా? వీరి జవసత్త్వములె నాకుఁ గఱవయ్యెనా? అంగణమున నిల్చి నా యీ ఱెక్కలార్చినం జాలు నీ కులమంతయుఁ బటాపంచలై పోవదా? వీరి శస్త్రసంభారమును జూచి జంకుదు ననుకొనిరి గాఁబోలు. 'మతిరేవ బలాద్గరీయసీ' యని నాకడనున్నయవి దివ్యాస్త్రంబు లమోఘము లప్రతిహతములు. కాలమునకుం గట్టువడితిఁ గాక నేఁడు నా కిచటఁ బ్రభులెవ్వరు? నన్ను శాసించు వా రెవ్వరు? నాకు నేన ప్రభుఁడ, నేసర్వస్వతంత్రుఁడ, స్వరాట్పురుషుఁడ. నా మనోరాజ్యం బరినిష్కంటకంబై యున్నది. స్వారాజ్యాధీశుండా పరమేశ్వరుండు దక్క నన్ను శాసించు వాఁ డీరేడు లోకంబుల నహి నహి.

అహాహా! దాస్యపిశాచమా, ఏమఱి ధర్మువు దప్పినపుడే వేళ మమ్మావహించితో నేఁటితో నీ యుచ్చాటనం బయ్యెడు! శాంత, సుశీల, యమాయిక యగు నాతల్లియా, నీ క్రూర లోభంబున కెరయయ్యె? నాఁడునే నజ్ఞాంబున నుంటి. నాతల్లికీ భారము గల్పించితి. ఇప్పుడిఁక నీ చేష్టలుడుగుము. నీమాయలఁ గట్టిపెట్టి నీ పెటు చొచ్చితో యటులనే పొమ్ము.

ఆహా, కాద్రవేయులారా, నా తల్లి దురదృష్టంబున మీకు మీయమ్మకు దాసియయ్యె. మీరు మాకుం బ్రభువులైరి. ఇప్పుడింక మీ కేక మైనదని యెఱుంగుదురా? మీ యమ్మ నాటిన విషబీజము వృక్షంబగుటం గాంచితిరా? అదిగో, యా పండిన ఫలములు గాలపురుషుండు మీకై మోయలేక మోయుచుం దెచ్చుచున్నాఁడు.

ఔరౌర, మీ తల్లి యేఁడువు; వివేకము చెడినం జెడుంగాక. ఈ విపరీతబుద్ధి మీకెట్లు జనించె? మీ తల్లి దుర్మార్గము నరికట్టు మానిసి మీలో నొక్కండైన లేఁడయ్యెనా? మీ తల్లి తనువాతం దల్లిగద! మీ యయ్యకు నిల్లాలు గద! మీపైఁ బ్రేమ నిండియుండుంగద! ఇట్టి నా తల్లిని మాయదాస్యంబునం బడం ద్రోసి, కుడువరాని క్లేశంబులం గుడిపిన కర్కోటకులరు మీ ఘోరపరిణామంబు లీ కన్నులకుం దృప్తిగం జూచెదంగాక! భిన్నగర్భజనితులమయ్యు గాఢానురాగంబున మెలంగవలసిన వారలకు మీకును నాకును జ్ఞాతివైరంబె రగిలె. సాధుల కోపం బిది. దీనిం జల్లార్చు పర్జన్యుం డింక లేఁడు. మీ యంతముం జూడక నిది శమింపదు.

తల్లీ, నాకు సెలవొసంగుము, పోయివచ్చెద.

విన—తండ్రీ, అతిసాహసంబున నాపదలు వొదలు. హృదితతుండవైన నీకీ యమర్షణంబు భావ్యంబ గాని దేనికైన వేగిరపడరాదు. అందులో వారు బలవంతులు. దర్పవంతులు. వారనేకులు. నీ వేకాంగివి. నీ సత్వలేశమె యక్షయ్యమగుంగాక. అయినను గార్యంబుపట్ల దేశకాలములం జూడవలె. ఉపాయంబు లరయవలె.

తండ్రీ, నీ యగ్రజుం డనూరుం డట్లయ్యె. నీవె కా నా

దాస్యభంజనక్షముఁడవు? నాఁ డాతఁడు చెప్పిన మాటయు నదియ. దానికే నిరీక్షించుచుంటి.

నీకును వారు చిన్ననాఁటఁ గోలె భ్రాతృస్నేహంబున నున్న వారు. సామదానంబులఁ జెప్పిచూడుము. కాకున్నఁ జూతము. ఆర్తత్రాణపరాయణుం డా విష్ణుండె నీకుఁ దోడయ్యెడు!

---

౫ రంగము: సుపర్ణుఁడు

సుప — కంకణముం గట్టితి. ఆ నిటలాక్షుం డెత్తివచ్చిన నీ పట్టువిడువరాదు. దాస్యాంబుధిం దరియించుటో దానం బడి మునుంగుటో రెండేగతులు. 'శుక్లకృష్ణేగతీ హ్యేతే'.

పోనీ, ఈ దాస్యం, బీ కింకరత్వం బేరికని వహింతు? ధర్మస్వరూపులౌ భూసురుల కనియా? సురారాధ్యుం డౌ పరమేశ్వరుని కనియా? ఈ రెండిఁటం గాక యిహంబున దాస్యం బనుచితంబ యగు. ఇట్టి కుటిలులు సహంకారులు దుర్మదాంధులీ విముఖులకుఁ జేయు దాస్యం బనార్యము, అపౌరుషము, జుగుప్సావహంబునుం గాదె?

ఛీ! యీ యావరణంబె దుష్టంబయ్యె. క్షణమే నిట నిలువందగదు.

పోయి యా శేషు నడిగెద. అతఁడు వివేకి, ధర్మరతిగలఁ డందురు. అతని యుద్యోగంబునఁ గార్యసాఫల్యం బయ్యెనా, సరి; లేకున్న నిదె నాశస్త్రంబె యంతయు సాధించు.

ఈ మహాశైలము నుఱుమాడి నుగ్గుఁజేయ నా యీ వజ్రనఖం బొక్కటి చాలు. చిన్ననాఁటి నుండియు దీనిం బెంచి పెద్దఁజేసితి. నేఁ డిది చరితార్థత నొందిన నొందు. కానిమ్ము.

---

౬. రంగము — కద్రూమందిరము. శేషుఁడు, తమ్ములు.

శేష — తమ్ములారా, గతంగతమని యైనదేమో యైనది. ఇఁకనైన మన మాతృహిత మెఱుఁగకుంట యనుచితము. మన యమ్మ యాగ్రహమునకు వెఱచి నాఁడె యామె దౌష్ట్యమును వారింపమైతిమి. నేఁ డది మన పాలిఁటి మృత్యుదేవత యయ్యె. ఆ రూక్షవీక్షణములఁ జూచిరే గద మొన్న నాయమ భయోద్విగ్నమై యేమేమో మతి చెడినట్లు మాటాడఁ దొడంగె.

ఆ సుపర్ణు నూరక శపియించెఁగా! తన బిడ్డలపాలిఁటి యముం డనియెగా! అహో! ఆ మాటలు వినుచుండ దివ్యలోకమున 'తథాస్తు' ని నట్లు నా మనోవీథిం దోఁచె. ఆ సుపర్ణుం దూఱి నవి దూఱులు గావు, స్వకులసంహారప్రేరకంబు లగు మంత్రోచ్చారంబులు గాని. ఆ యక్షరాక్షరంబులను మన కుల సంక్షయబీజంబులె నాకుం బొడఁగట్టె. రోషావిష్టుఁడైన యా సుపర్ణుం దలఁచిన నాగుండియ లవియుచున్నవి. శమదమాది గుణసంపన్నుం డగుటఁ దామస మడంచి లోలోన వగచెం గాక లేకున్న నా క్షణమె మనలను మన యమ్మను గ్రక్కునఁ గబళింపకుండునా? సాధుసంతాపం బూరక పోవదు. సుసాధ్వి యా వినతను వంచించి యామె హృదయసీమం బెట్టిన శోకాగ్ని యొక్కటి చాలు నే మన కులప్రళయమునకు? దానికిఁ దోడుగ నీ విపక్షమారుతోద్ధతి యిది యేల? దానిం బ్రజ్వలింపఁ జేయుటకా?

అహహా! యీ తల్లికి విపరీతబుద్ధి యేల జనించె? ఇది వారించు వా రెవ్వరు? తమ్ములారా, నేఁ జెప్పవచ్చిన దిది. ఆ గరుడునితోడి వైరము మనకు వలదు. దాన మనకు హాని వాటిల్లు. తప్పదు. అతని సత్త్వ మజయ్యము. అతని ధాటికో

ర్చ్వా రేభూమింగాని లేరు. మన తండ్రి తపః ఫలంబునాఁ గలిగినవాఁ డాతఁడు. తద్దారుణజ్వాల లెగసినచో మనలను గాల్చి నిలువున నీఱుఁ జేయకుండునా! ఆజనమేజయుండు వ్రేల్చు హోమకుండంబులతో నేమిపని ?

బలవంతునితోడి పగ బలహీనుల కంతము గా? ఇఁక నాతఁడు మనపజ్జ నుండెనో యతని రక్ష మన కంగరక్షయగు. అతని స్నేహంబున మన తేజం బఖండమై వెలుంగు. ఇరువుర మేకమతింజరించిన నీముల్లోకంబుల మన కెదురాడు వా రుండరు. మన కెద్దియు నసాధ్యం బుండదు. ఆమహేంద్రు నోర్చి యమృతకలశంబె గొనితెమ్మని నను దేఁగల తేకువ గలవాఁ డామహామంత్రాత్మకుఁడు.

[కర్కోటకుఁడు దల్లికిఁ జెప్పఁబోవును.]

పోనీ, యాతఁ డెవ్వఁడో పరుఁ డనుకొందమా? ఆత్మీయు లలో నాత్మీయుఁడగు ననుజుండుగదా. మన తల్లి కితఁ డెట్టి వాఁడైనఁ గావచ్చుఁ గాని మన తండ్రి కాతఁడు, మన మొక్క రూప యగుదుము గదా. ఆయన కీ వృత్తంబంతయుఁ దెలసిన నెంతకుందునో?

కావున నెప్పట్టుననైన మన కీతనితోడి వైరం బకార్యంబ యగు. [కర్కోటకుఁడు-ప్రవేశము]

ఆతల్లి కొడుకుల రక్షించినదియే మనకు రక్ష, వారల శిక్షించినదియే మనకు శిక్ష యని నామతము. వారల నిప్పుడఁ జెఱలం బాపుదము. వానిం దమ్మునిగను మనలో నొక్కనిగను భావింతము. వాని ప్రాపుంగొని పదినూ ఱేడులు బ్రతికిపోవుదము. లేకున్న మనకు మరణమే ధ్రువము.

కర్కో— సోదరులారా, అగ్రజుని మాటలు మీరంద ఱాలకించితిరి గదా. పరు లెట్టివారైనఁ గానిండు. మనలను మనము దిగనా

డుకొనుట హితమని నా కనిపించుట లేదు. ఒరులగుణముల భాషించినంత మన మధికుల మేనాఁటికిఁ గాఁబోము. ఎవరి గుణదోషములు, ధర్మాధర్మంబులు వారివి.

ఆ తల్లి కొడుకులఁ జెఱలం బెట్టిన వా రెవ్వరు, వారి పురాకృతము గాక? ఆ యమ్మ కాబుద్ధి పుట్టె; యది యట్లయ్యె.

ఇప్పు డాకొడు కంత బలవంతుండే యైన నీకేఁగావలసిన దేమి? తల్లి చెఱం బాపు; తన చెఱం బాపుకొను. వలదను వారెవ్వరు?

నన్నాతఁడు చంపునను భయము నా కావంతయైన లేదు. ఈ ప్రాణంబు లేఁదెచ్చినవిగావు; ఏ నిచ్చునవి గావు. బలవంతుం డెవ్వఁడో వాఁడె వర్ధిలఁగలాఁడు. వర్ధిలందగువాఁడు. నా కదియు ధ్రువము. (నిష్క్రమణము.)

౩ఊ—సోదరులారా, మన యగ్రజుండు ననుజుండు నొక్కొక్క రొక్కొక్క ధ్రువముం బట్టిరి. అన్యలోకాశ్రయంబునం గాని వ్యవహారంబు గానోపదు.

ఆ సుపర్ణుండు బలవంతుఁడని, సంకల్పించిన, మనసందఱ నొక్కమ్మడి మడియించునని మాయన్న యనుచుండె. బలవంతుండైనందుల కది గాదు గార్యము. బలవంతుం డెప్పట్టున బలహీనులఁ గావవలెఁ గాపాడవలెఁ గాక.

[కర్కోటకుడు— ప్రవేశము]

ఏదీ, తా నెయనిన ట్లాబలవంతునిఁ బోయి, యామహేంద్రు నోర్చి. యాతనిగుప్తిచున్న యమృతకలశముం గొనితెచ్చి మా కిమ్మనుము. బలహీనుల మగుట సత్యము. మా కీ యుపకార లేశంబున వాని కజరామరంబైన యశంబె చేకూరు. సందియము లేదు. తల్లి దాస్యంబు వాయు. అంతవాని కది యొక పనిగాదు.

పద్మ—సాధు, సాధు.

కర్కో—నాకు మాయమ్మకు నదియే సమ్మతము.

బిల్వ—మాకందఱకు సమ్మతము.

[దౌవారికుఁడు-ప్రవేశము.]

దౌ—దేవర దర్శనార్థ మాసుపర్ణుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

శేషు—ఆహాహా, ఆడఁబోయిన తీర్థ మెదురైన ట్లాతఁడె వచ్చెనా? రా, రమ్మనుము.

తమ్ములారా, మీయభిమతం బెఱింగించెద. అతఁ డియ్యకొనిన నిఁకఁ బ్రత్యాఖ్యానంబులతోఁ బనిలేదు.

[సుపర్ణుఁడు-ప్రవేశము.]

సుప—భ్రాతృవరులకు నమస్కారము.

శేషు—స్వస్త్యస్తు. తమ్ముఁడా, సుపర్ణా, ఆసీనుండ వగుము. ఏమి, త్వరితగతిం జనుదెంచినటు లున్నది? గత మేమి?

సుప—అన్నలారా, మాతల్లి యపరాధంబునకు మే మిన్నినాళ్లు మీ దాస్యం బొనర్చితిమి. తప్పాలే ఒప్పాలేఁ జేసితిమి. ఇప్పు డీఁకఁదరణోపాయం బెద్దియైన గలదో లేదో యానతిండు.

ఈ పారతంత్ర్యం బే నోర్వలను. నా ప్రాణంబులనైన మీ యరచేతం బెట్టి దానిం బాపుకొనియెదఁ గాక. మీయభిమతంబు సెలవిండు.

తక్ష—సుపర్ణా, దైవయోగంబున మే మిచ్చనది నీ వడుగునదియు నొక్కటి యయ్యె. మీ దాస్యంబు వాపుకొనుట మాకెల్లరకు సమ్మతంబ. అందు కావంతయేని యాక్షేపంబు లేదు.

అయిన నీ పతులభుజాబలుండవు. నీ జవసత్త్వంబులు మాకు లేవు. మాకొక్క చిన్నకోరిక గలదు. దానిం దీర్చి మమ్ముఁ

కృతార్థులఁ జేసి నీవును కృతార్థుండవు గమ్ము. నీవంటివాని కది యొక్క లెక్క గాదు.

సుప—అన్నలారా, ఈ వ్యవహారంబున నాప్రాణంబులె యొడ్డితిని గదా? మీ కింకను శంక యేల? మీ కోర్కులఁ దాఁచక చెప్పుఁడు. నాశక్తిసామర్థ్యంబు లన్నిఁట యుతించెద. ఆ విష్ణుని సాహాయ్యంబున సకలము సాధ్యం బయ్యెను.

శేషు—తమ్ముఁడా నీసాహసంబునకు నా మనం బెంతేనియులరుచున్నది. నీవును నా యనుజులలో నొక్కండవు. నీవు మాకు ప్రియంబౌ నఁగూర్చుము. నీకును మాకును సఖ్యం బయ్యెడు. కాశ్యపులోక్కరై రనిన నా మహేంద్రుండె గద్దియపై వడంకు.

నాఁ డనినట్లు, నీ విప్పు డాతని యమృతకలశంబుఁ గొని తెమ్ము, మా కిమ్ము. ఇదియె మా యభీష్టము. దీన మీదాస్యంబు వాయు. నీ కిది లీలామాత్రంబె గాని శ్రమంబుగాదు.

సుప—ఇదె మీ యాజ్ఞ శిరసావహించితి. పోయివచ్చెద.

అందఱు—స్వస్త్యస్తు. స్వస్త్యస్తు, స్వస్త్యస్తు. (నిష్క్రమణము.)

---

౭ రంగము—కద్రూమందిరము.

వినత.

వినత—అయ్యో, అతిరోషము గలవాఁడీ సుపర్ణుఁడు. ఆ నాగుల కడకుఁ జనె. దాస్యము వాపుమనిన వా రేమందురో? దానికి నీఁ డేమనునో, దాన నేమి ముప్పువాటిల్లునో గద! ఉన్నది యుండగా నుపరి యీ కలహ మొక్కటి గొనితెచ్చుకొనుట యయ్యెనే? ఏమి సేయుదును?

వలదని వారించిన నతఁ డేమనియెడివాఁడో? వారలఁదన మూఁపునఁ బెట్టికొని మోయుచుండినచో వా రెట్టిరైన మా కేమి? ఒక పంచను జని యొక పంచను బడియుందుముగదా?

బంధమోక్షములకు మనంబె కారణంబని నా యన్నఁ జెప్పనైనఁ జెప్పనైతినే? తన మనోరాజ్యంబునఁ దాను గాక

ప్రభు లెవ్వరు? ఆ తల్లి యనిన మాటలకే నిలువున నీఱగు చుండెఁ? నేడు వారు దర్పంబున నేమి యుల్లసము లాడుదురో? ఏమి యనిష్టంబు లగునోగద? హా కృపానిధీ, హాదీనబంధూ, హా ఆర్తశరణ్యా! రావే నా సుపర్ణుం గావవే.

[సుపర్ణుఁడు-ప్రవేశము.]

సుప—అమ్మా, ఆ నాగుల దన్పితి. ఆ యమ్మ ఋణంబు చెల్లె. మన దాస్యంబు వాసె.

ఇదె పోయి యా మహేంద్రు నడిగి వాని యమృతభాండం బానాగుల కర్పించెద. వారల మెప్పించెద. నీ యాశీస్సులం దలనిడికొని పోయెద, సెలవిమ్మా.

విన—(కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ వారిం బ్రసన్నులఁ జేసితివా? వారు ప్రసన్నులైరా? ఆ తల్లి యియ్యకొనెనా?

ఆ పురుహూతు నమృతకలశం బెట్లు దెత్తువోయి? తండ్రీ! నామంబు వీడవలదు సుమా. దానన సర్వకార్యంబులు సిద్ధించు. అందఱిలో నా దివ్యులు సామప్రియులు, దాన సాధ్యులైన ట్లన్యంబునం గారు. ముమ్మాటికి నమ్ముము. నీ పథంబు శివం బయ్యెడు. ఆ మరుత్తులె నీకుఁ బ్రత్యంగరక్ష నొసంగెడు.

నీ పితృదేవుం డాకశ్యపార్యుఁడు. బ్రహ్మేంద్రాదులకు నలవి గాని తపంబునం దగిలి యున్నవాఁడు. తండ్రి యట్టి నీజనకునికి మదిం బ్రణామంబు సేయుము. ఆ తపోబలంబె నీకుఁ దోడ య్యెడు. ఆ రక్షయె నీకుఁజాలు.

సుప—తల్లీ నీ యా ప్రవచనంబులె నన్నాప్తకాముం జేసినవి. హృది నుత్సాహం బతిమాత్రం బగుచున్నది. ఒకపరి యా గగన తలం బంటఁబారినఁ గాని యీ పక్షంబుల కొంకు దీరదు. పోయి వచ్చెద. (నమస్కరించును.)

విన—(మూర్ధాఘ్రాణముచేసి) లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుత స్తేషాం పరాభవః! యేషా మిందీవరశ్యామో హృదయస్థో జనార్దనః॥

అమృతహరణము

తురీయాంకము

౧ రంగము-నిషాదద్వీపము-విప్రుఁడు, నిషాది.

విప్ర—అమ్మయ్య, అమ్మయ్య, నాతల్లి కడుపు చలవో, నాయాలిపుస్తె బలమో, లేకుంటే వీళ్ళంతా చేసిన పుణ్యమోగాని బతికి బయటపడ్డాను. నేను ముందు, ఇది వెనక-యిది మామనిషే లెండి, సందేహ మక్కర లేదు-నేను ముందు, ఇది వెనక వస్తూ ఉన్నాము. అయితే, పోనీ, మే మొక్కళ్ళమా? మహాజనం గాని? జనమంటే జనమా? ఇసక వేస్తే రాలకుండా, మాలంకల్లోని వాళ్ళంధరూ, నిషాదగణం, ముగ్గురా, నలుగురా, రావణాబలగంగాని? పోనీ, జన్మకల్ల శివరాత్రన్నారు. ఆకైలాస మెట్లాగూ చూసేది లేనే లేదు, యీ కైలాసమైనా చూతామని బయలుదేరాము. పోతుంటే, మాయిది యిదిగో అన్నదో, లేదో, తిరిగి చూసేటప్పటికే నాకండ్లు మూసుకొని పోయినయి. చిమ్మచీకటి అంతా గుహాకారము. అంతలో అంతచీకటి అదెట్లావచ్చిందో? అమావాస్య అంధకారంలో అద్దినట్లగుపడుంతుడేదగద దీని అందము, అదిగూడ అగుపడలేదంటే! దీనికి తోడా సముద్రపుహోరు. ఏమిమోత, ఏమిమోత? ఆదేవతలోవంక, ఆరాక్షసులోవంకపట్టి వెన్నంట తఱిచినాండైన ఆసముద్రంలో అంత హోరు పుట్టిందో లేదో? చెవులు దిమ్మెసి పోయినయ్యంటే! అదేమో మిడతపోటనుకున్నాను. కానిఅంతలో నాకాళ్ళ కింద భూమి జారిపోయి నట్లైంది. తల్లక్రిందుగా ఏదో సొరంగంలో బడిపోతున్నట్లుంది. ఎంతలోతు కుంబోతిమో నేఁ జెప్పలేను. నే నొక్కడినా? ఆ మహా బిలం

లోబడుతుంటే నాకెవ్వరు అగుపడలేదు గాని ఆ అగాధంలో బడుతుంటే, మా రాజుగారి కొడుకు పెండ్లిలో దొడ్డి సంభావననాడు పదివేల మంది బ్రాహ్మణ్యంలో తోసుకొని దొర్లాడినట్టే ఉన్నది. అందులా ఊరికే దిగిపోతున్నా మట, కొంత దూరంపోయిపోయి ఒకచోట నేలతొక్కి-న్నానట. ముందుకు రాను; వెనుకకుపోను. ప్రాణం ఉక్కిరి బిక్కిరైంది. ఇంకేమున్నట్టుంది. "మొర్రో" బ్రహ్మదేవుడా అని అరిచానట. అరవబోతే గొంతు రాదు. అయితే ఆ ఒక్క కేకకే అల్లవైకుంఠపురంలో ఆ మూల మేడలో ఆమూలగదిలో తన పెండ్లముతో ఏదో మాటామాటా వచ్చిపోట్లాడి పొందుచేసుకొని, ఒళ్లు తెలియకుండ భల్లూకం పట్టె బడి నిద్రపోతుఉన్న ఆ విష్ణుమూర్తి చెవులో జేఘంట కొట్టినట్టు వినబడి, ఆయన అట్టె అదరిపడి, అక్కయ్యా, మని లేచాముగాబోలు అప్పటికప్పుడే నేను 'రై' యని పైకి పోవటం ప్రక్కదు దిగటం మళ్ళి అమ్మ కడుపులో నుంచి అవతరించేటం, ఇన్నైనయి. భూమిమీద రెండుకాళ్లుపెట్టి నిలబడ్డానో లేదో కొండంత తుండమేదో నిమురటానికి మొదలు పెట్టింది. దయ్యమనేదా, భూతమనేదా! నేనొక్క-క్షణయేమిచేయటానికి తోచలేదు. నోరుకట్టుకుపోయింది. మాటమడిగిపోయింది. కండ్లుపెట్టుకొని అటు ఇటు చూశాను. ఇది జ్ఞాపకమువచ్చింది. అయ్యో నాగమ్మ, అయ్యోనాగమ్మ, పెకలించుకొని పేరుబెట్టి పిలిచాను. కొండ మారుమ్రోగి నట్లుయింది, 'ఓయ్' అంటే 'ఓయ్' అన్నది. ఇట్లాచూస్తునుగదాయిది.

సంతోషం పట్టలేక పోయినాను. అయితే పేద బాపణ్ణి. ఏమిస్తే నాఋణం దీర్చుకోగలను. ఏమిస్తే నావరాల్లిచ్చిని పడిచిపెట్టుంది ఆ బ్రహ్మరాక్షసి? బొడ్డులో మాటచుట్టుకోకుండనే

చిన్ననాటి ఆశీర్వచనపు ముక్క సమయానికి, జ్ఞాపకం వచ్చి దానినే వెనక్కు ముందుకు మూడుసార్లు రువ్వి పెట్టాను. ఇంకేం జెప్పేది? అఖండమైన ఆకారం అట్టె కదిలి. అట్టె కదిలి అంతరిక్షం బట్టింది. ఇట్టె చూస్తువుండగ బ్రహ్మాండమైన పక్షి. వెల్లమూలిన తెరెక్కలు, ఆకాశమంత పొడుగుకాళ్ళు. ఏలోకము నుంచి యేలోకానికి పోతున్నదో? ఈభూమిని బంతి తన్నుకా పోయినట్టు దన్నుకోపోతే దిక్కెవ్వ రనుకున్నాను.

ఓ యబ్బ, ఆపక్షిని దలుచుకుంటే నాకండ్లు గిఱ్ఱున దిరిగి పోతున్నయి. నాఒళ్ళు సోలి పోతున్నది! ఓసీ, ఓసీ, రా, నన్ను పట్టుకో, పట్టుకో.

నిషా—నన్నెవరు పట్టుకుంటరు?

బ్రా—సిన్నెవ్వరైన బట్టుకుంటేనా ఎఱగరు? ముసలవాణ్ణను కొన్నారా? ఆకాలపువాణ్ణి, ఈకాలపువాణ్ణిగాను. ముగ్గురు పదుచువాండ్లకు జవాబు చెప్తతాను, చూడండి. ఉండు, ముందుకుండు.

౨ రంగము—కశ్యపాశ్రమము.

(కశ్యపుఁడు ఫలాహారముం గొనఁబోవు మహాత్ముని వేదనమునఁ గన్నులు మూసికొని యుండును.

ప్రవేశము సుపర్ణుఁడు—కశ్యపుఁడు గన్నులు దెఱచి,)

కశ్య—కుమారా, స్వర్ణపర్ణములుగల నీ వెవ్వరవు? నీ విట్లేల వచ్చితివి ?

సుప— తండ్రీ, అన్నజనని దాస్యనిరాసార్థం బురగుల కమృతంబుఁ దేర నరుగుచున్న వాఁడ. నిషాదఖాదంబున నా కాఁకలి పోవకున్న యది నా కాహారంబుఁ బ్రసాదింప వేఁడెద.

కశ్యప—ఆహా యిపుడంతయు వ్యక్తంబయ్యె. మీ యమ్మ దాసి యయ్యెఁగా? విధిర్హా హా బలవాన్. కుమారా, నీ యుద్యోగం

బు విడువకుము. ధైర్యంబునఁ ధర్మంబున సకలకార్యంబులు సిద్ధించు. పౌరుషంబున నశక్తియు నసాధ్యంబు లేదు.

(తనచేతిలోని ఫలము నొసఁగి)

సుప్రతీకవిభావసు లిరువురు సోదరులు పిత్రర్థంబునకై కలహించి యన్యోన్యశాపంబులం గజకచ్ఛపరూపంబుల నొంది, సరోవరవిపినంబుల నుండి నిత్యంబు నొండొంటితోడం బెనంగి పోరుచుండు. అవి నీ కాహారంబగు, నరుగుము. కార్యసిద్ధి యయ్యెడు.

సుప—(నమస్కరించును)

కద్రు—శివమస్తు. (సుపర్ణుఁడు నిష్క్రమణము)

తొల్లిఁ నేఁ బుత్రార్థినై దేవమునిగణంబుల సహాయముం బడసి పుత్రకామేష్టి సేయు వాఁడాయిందుఁడు దన బలంబున కుందగిన యిధ్మభారంబు మోసికొని యాశ్రమంబున వచ్చువాఁడై యల్పకుశపలాశంబుల మోచికొని వడవడ వడంకుచు వచ్చు వారి నల్పబలుల, నంగుష్ఠ పరిమాణదేహుల ననవరతోపవాసకృశీభూతశరీరుల నవ్వాలఖిల్యులం జూచి నగియె. దాని కమ్మునులు సిగ్గువడి కడునలిగి నీకన్న శతగుణసత్త్వండైన పుత్రుండాకశ్యపున కుద్భవించెడు మనిరి.

ఆయుదంతం బెఱింగి యతఁడు నా పాలికిం జేసి నన్నడిగిన నేను వారిం బ్రార్థించి బ్రహ్మాసియుక్తుండగుట నతఁడె యింద్రుండగునని వారల నొప్పించి వాని యింద్రత్వం బేకాధిష్ఠితంబు చేసితి. ఇఁక నామునివచనం బమోఘంబుగావున నా పుత్రుండు పక్షికులంబున కింద్రుండయ్యె.

సుప—(ఆకాశమునుండి) భో స్తాత, నీ యనుజ్ఞం గొని గజకచ్ఛపంబులఁ గరముల్గం బట్టి యయ్యాలంబతీర్థంబునకుం బోయితి. అందు రోహిణంబను యప్పాదపోత్తమంబు నన్ను సంభావించి తదీ

యశాఖపైనుండి యగ్గజకూర్మంబుల భక్షించి పొమ్మనియె. అట్లు చేయుదు నని యమ్మహాశాఖపై నూద నమకట్టియందుఁ బాదంబులు పెట్టుడు నాశాఖ విరిగి దిక్కులుభేదిల్లె. అమ్మహా శాఖ నవలంబించి తలక్రిందై తపంబుసేయుచున్న వారి వాలఖిల్యమహామునిగణంబులు భూమిఁ బడిన నిమ్మునులకు బాధ యగునని దానిం గఱచికొని గజకచ్ఛపంబులఁ గరంబుల నిఱికికొని గగనంబునం బఱచితి. నా కూద నిమ్మగు ప్రదేశం బెందునుఁ గానక యిచ్చటికి మిగుడ నేతెంచువాఁడ. కార్యం బెఱింగింపుము.

కశ్య— ఏమిచిత్రము! భోః తాపసోత్తములారా, ఇగ్గరుడుండు భువనైకహితసమారంభుఁడు, సత్వసమన్వితుఁడు. మీకు బాధ యగునని యిత్తరుశాఖ విడువనేరకున్నవాఁడు. వీనిం గరుణించి మీరొండుఁగడ కరుగుఁడు. దయసేయుఁడు.

(వాలఖిల్యులు విడచిపోవుట)

కశ్య— కుమారా, హిమశైలంబున నిష్పురుషనగంబు గలదు. అచ్చో నీ ద్రుమశాఖ విడువుము. అది యమానుషము నగమ్యము నగు. అట గజకూర్మంబుల భక్షించి యొకింత విశ్రమించి కుశలుండవై చనుము.

గరు— తండ్రీ, నీయాజ్ఞంగొని పోవుచున్నవాఁడ.

3 రంగము: ఇంద్రసభ (ఇంద్రుఁడు, బృహస్పతి)

ఇం— గురువర్యా, ఇది యేమి? ఇట్టి మహోత్పాతంబులకు నిమిత్తం బేమి? (వజ్రప్రసారణముఁ జేయును)

బృ— ఇంద్రా, బ్రాహ్మణ్యుఁడగు కశ్యపప్రజాపతి బ్రహ్మవరమునఁ దనపత్నియగు వినతయందు సుపర్ణుం డనువానిం గనియె. అయ్యనఘుండు వాలఖిల్యుల కృపాపాత్రుండై పక్షిలోకంబునకు రాజయ్యె, అతఁడిప్పు డుదధిలో నున్న యత్యుగ్రనిషాదుల

మ్రింగి గజకచ్ఛపంబుల రౌహిణశాఖతో నెత్తికొని వాయు
వేగంబున సింగిం బఖపురముఁ దనతల్లి వినత దాస్యంబు వాప
దీక్షంబూని నీకడ నమృతంబుఁ గొంపోవనే తెంచెను.

కామరూపి, కామగమనుం డాతఁడు. నీకు నసాధ్యుండు గా
నోపు. ఆతని మాహాత్మ్యంబు నీవు నెఱుంగనిది గాదు.

విహగేంద్రుం డాసుపర్ణుఁ డిప్పు డమృతహరణార్థం బరుగు
దెంచుటఁ జేసి స్వర్గలోకంబున మహోత్పాతంబులు పుట్టె.
కర్తవ్యం బూహించునది.

ఇం— దౌవారికా, అమృతరక్షకులం బిలువుము.

దౌ— స్వామీ, చిత్తము.

ఇం— ఆచార్యా, దండదానంబులఁ జూడ నిశ్చయించితి. వాని శౌర్య
రస మెంతయైన రుచిఁజూడక మా యమృతరసం బీనొల్లను.

(ప్రవేశము అమృతరక్షకులు)

అమృతరక్షకులారా, పక్షీంద్రుండఁట, మనపై వచ్చుచున్న
వాఁడు. మీ రప్రమత్తులై యతిప్రయత్నంబున నమృతంబు
రక్షించుకొని యుండునది.

అమృ— మహాప్రసాదము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

౪ రంగము-అమృతస్థానము, అమృతరక్షకులతో యుద్ధము.

(తెరలో)

సుప— రేరే అమృతరక్షకులారా, మీ ప్రాణంబులపై నాస గలరేని
మీ మీ స్థానంబులఁ దొలఁగి నిలువుఁడీ.

అమృ— అరే పక్షిరాజా, నీప్రాణంబులపై నాస వదలితేని నమ్ముం
జెనకఁజూడుము. లేదేని మా దెసం జూడకయె పొమ్ము. ఆమ
హేంద్రుడు నరిగాపుల మాకు తెలియంగవో?

సుప— ఓహో, మహేంద్రుఁడా, యాతఁడె వచ్చి తలపడుఁగాక. నా
రారెన నీయమృతకలశం బే హరింతు.

అమృ—సరి, యీ శస్త్రహతిం గాచికొనుము. చూచెదము.

సుప—ఇం. కేమి చూచెదురా, బాలిశ! ఇదిగో నీ యొక్క శస్త్రంబు నకుఁ బదిశస్త్రంబు లెదురయ్యెడు. నీ పరివారముతోఁ గూడ నిం కేలోకంబునకైనఁ బొమ్ము.

అమృ—(అందఱు) హా, హా, హా.

(అమృతరక్షకుఁ డొక్కఁడు బరువెత్తుచుండఁ గొంద ఱెదు రగుదురు. వారలతో)

అమృ—అమృతరక్షకు లందఱు హతమగుచున్నారు. ఆదిత్యులకుఁ బోయి చెప్పెద. వేఁజేనుఁడు, వేఁజేనుఁడు. (ఎదురైనవారు పరువెత్తుదురు.)

---

౫ రంగము—ఆదిత్యులతో యుద్ధము.

(తెరలో)

ఆదిత్యులు—ఓరోరీ ద్విజాధమ, దివిజులతోడి ఖండనంబునకె సమకట్టితి వటరా? చూడుము. అస్మచ్చండాతపంబు సోఁకినఁ బిడికెఁడు బూడిదవై రాలంగలవు.

సుప—అహా, ఆదిత్యులారా, వృథాడంబరములఁ బోకుఁడు. మీ తోడి ఖండనంబునకె వచ్చితి. ఏది, మీచండత్వంబుల నిండారఁ జూచి పోయెదఁ గాక. మీసాధ్యులు సాధ్యులై రిగా? మీవసురుద్రులు దిక్కులం బట్టి పోయిరో, వింటిరా? మిమ్ము నాయపరదిక్కుం జేరఁ బంపెద, రండు.

(తేజమంతయు నపరదిశం జేనును)

అమృ—(రథసముగ బోవుచు నెదురైన ధావుకుని) ధావుక, చూచి తివా, యీ ద్వాదశాదిత్యులుగూడ నవశులై యపరాం బుధిఁ బడఁ బోవుచున్నారు. దిక్పాలకు లిప్పుడ యరుగుదెం

చిరి. వారి గతి యేమగునో యేరి కెఱుక? రాజున కెఱింగించి వచ్చెద. నీవు చెచ్చెరఁ బొమ్ము.

---

౬. రంగము-దిక్పాలకులతో యుద్ధము.

(తెరలో)

సుప—భో, భో, దిక్పాలకులారా, మీ రాజభక్తిం జూపుటకా? వేవేగ రండు. కాలహరణంబున మానాగులు గోపింతురు. వారి కీయభిజిల్లగ్నంబున కమృతభాండం బెత్తియిత్తు నని శపథంబుఁ జేసితి. ఒక్క గడియ యేని దడవు సేయరాదు. రండు రండు.

దిక్పా—రే, రే వాచాట, రే, తస్కరాధమ! నా యమృతం బెహారియింతునని బాసఁ జేసితి వటరా? భళీ! భళీ! నీ సాహసంబున కెంతయు సంతసం బయ్యెఁ,బో. ఇంక నీ ధూర్తత్వంబున కేగా బహుమానం బపేక్షించెదు?

ఇదిగో, నీ పక్షంబుల భారవిక్షేపంబు వాపి, నీ క్రూరనఖంబుల ఖరత్వంబు వోనాడి, నీ యఖండతుండప్రకాండంబు ముత్తునియలు సేసి, నీ యంతస్సత్వంబుఁ బట్టి పైకి రానీని నీ స్థూలదేహంబుఁ గీలు కీలెడలించి, నీ ఘోరసంసారతాపత్రయం బంతయు నంతమొందించి, యనంతము, నవికారము, నఖండము, నఖిలాఖిలంబు నగు పరమస్వాస్థ్యం బిదిగో యిప్పుడే చూఱకొందువు, రా. ఆయమృతకుంభంబు జొడ నీ కేల? ఆ పొంత్తం బోకు మీ రోరి మర్కదాంధ, మఱలుము, మఱలుము. (దెబ్బఁదిని-హా మహేంద్ర, హా మహేంద్ర, హా.)

(ప్రవేశము అమృతరక్షకుఁడు)

అమృ—హా, హా, ఆ దిక్పాలురె పలాయితు లగుచున్నారు. ఇఁక దిక్కెవ్వ రా మహేంద్రునకు దక్క? మొఱపెట్టెదఁగాక! (లోపల హాహాకారములు.)

---

౭ రంగము:- ఇంద్రసభ

[ఇంద్రుఁడు-సభ్యులు.]

అమృ—స్వామీ, దేవర యుత్థానంబున కవసరంబయ్యె. ఆ ద్విజేంద్రుని సముజ్జృంభణం బేమని వర్ణింతు? అతని రాక యే మృత్యువు రాక యయ్యె. మన దిక్పాలకులె పరాభవంబునం దిరోభూతులైరి.

ఇం—ఎట్టెట్టూ?

అమృ—ఆ శ్వసనం డాతని పక్షావకాశంబులం జిక్కి మసలఁజాలఁ డయ్యె. ఆ యనలుం డాతని దృక్కీలంబులకె దూలి పోయె. ఆ వరుణుం డాతని తుండబిలంబునం బడి వెడలలేఁడయ్యె. కాని వీరల నెట్టెట్లో యాతఁడు ప్రాణంబులతో మాత్రము విడిచె. ఆ యాదిత్యుల వాయాశ్వ నేత్రములఁదిరిగి చూడకుండఁ బాఱదోలె. ఇఁక వాసిద్ధులు సాధ్యులు యక్షరక్షోనివహంబు లెమైరో, యెందుఁ జొచ్చిరో గూడ నెఱుంగ రాదు.

స్వామీ, (ప్రళయకాలరుద్రుండు వోలె దుర్నిరీక్ష్యుండై యున్నవాఁ డాతఁడు.

ఇట్లు నిర్జరాధీశుల నెల్ల నిర్జించి యూర్జితుండై యమృతస్థానంబున కరిగె. దానిం బరివేష్టించి ఘోరసమీరప్రేరితంబై దుర్వారశిఖాజిహ్వాల నంబరంబు నాస్వాదించుచున్న యనలంబుం గని తత్క్షణంబ సకలనదీజలంబుల నెల్లఁ బుక్కిలించుకొని వచ్చి యయ్యనలంబు నారఁబెట్టె. తీక్ష్ణాతి తీక్ష్ణంబై సువినిర్మితం

వై పరిభ్రమించుచున్న యంత్రచక్రంబు డాయుచున్నవాఁడు.
ఇఁక నయ్యమృతంబు చుట్టుకున్న యుగ్రభుజంగరాట్టుల గతి
యేమయ్యెడినో ? ప్రభువుల చిత్తము.

ఇం— హారా, యా చక్రంబె డాసెగా ? ఇఁక నస్మత్కులిశ ధా
రం గాని వీని సంహారంబు గాదు.

---

౭ రంగము — అమృతస్థానము.

[ఇంద్రుఁడు-ప్రవేశము. గరుడుఁడు అమృతకలశము
నెత్తికొని వినువీధింబోవును.]

ఇం— రే, రే లుంటాక, రే, పాపీ, ఆ హరిపదంబు పట్టినంత నేమయ్యె
ననుకొంటివి గా? కులగోత్రసంహారకం బీ వజ్రపాతము,
దీని రుచి దగిలింం గాని నీక య్యమృతంబు సిద్ధింపదు.
(వజ్రము విసరును)

సుప— అహో, వజ్రరాజమ, నీ మహత్త్వంబే నెఱుంగనిది గాదు.
నీ చేయు వేదన నన్నుం దాఁక నోపదు. కాని నీవు మహా
మునిసంభవం బగుట, నా దేవేంద్రుం డాయుధంబగుట
నిన్నవమానింపరాదు. కావున నొకపర్ణశకలచ్ఛేదంబు
సేయుదు. ఇదిగో నీ స్వామి కర్పింపుము. పోపొమ్ము.

ఇం— (స్వ) ఆహా, నన్ను వంచింప నెత్తివచ్చిన శాంబరీ పర్ణుం డెవ్వఁడో
యతిదివ్యం డీ ద్విజరూపుఁడు.

(సుపర్ణ సహితముగ హరి యవతరించి)

హరి— ఇంద్రా, నేను నీ కాపుండ నగుచుండ నా పదంబు వట్టిన
యీ సుపర్ణుండు నీకనాప్తుం డగు టెట్లు ? ఈతఁ డోర్కుఁడఁ
డయ్యమృతంబుచేఁజిక్కియు దీని పరతంత్రుండు వోలె దాని
నాస్వాదింపఁడు చూచితె. ఇట్టి యలౌల్యము, ధైర్యము, నో

దార్ఢ్యము మన దివ్యులకేని దుర్లభంబులు గావె? ఆహా! సంయమధుర్యుం డీ కుమారుండు. మన యీ స్వారాజ్యంబునకేని యర్హుండు. తనకై కామ్యంబులం గోరవచ్చిన వాండు గాండు. క్రూరుల చేజిక్కిన జనని దాస్యంబు వాప నుత్సహించి వచ్చె. ఆత్మయజ్ఞం బొనర్చె నిట్టి వాండు మన కాత్మబంధుండె గా?

నీ వతివత్సలుండవు, కృపాళుండవు, 'యజ్ఞశేషం తథామృత' మ్మనిన ట్లాతని కయ్యమృతంబె యిచ్చి పంపుము. అయాచితంబగుట వీనికది యమృతంబె యగుం గాని యది యాచించిన వారి కభైక్ష్యంబు మృతంబె యగు

సత్సంగతి సాప్తపదీనమందురు. నేం బోయి వచ్చెద.

౩ం— కేశవ, ఈ యుదంతం బంతయు వింటి. నాకును గండు వేడ్కయయ్యెడు. ఇట్టి మహాత్ముండితండు మనకు మిత్రుండు గాక శత్రు వగు టెట్లు? నా భాగ్యవశమున నీని స్నేహ మమరె. కార్య మూహింతుము. నీవు బోయి రమ్ము.

[హరియంతర్ధానము]

౩ం— సుపర్ణా, నీ మహత్త్వం బెనెఱుంగమి నింతయయ్యె. క్షమియింపుము. మన యీ సౌహార్దము జన్మాంతరంబులకేని భావస్థిరంబై యుండుం గాక.

అయినం జూతుము. అజితుండవైన నీ వా హరిప్రసాదంబున నమృతుండవుం గూడ నైతివి గదా? ఇంక నీ కమృత మిది యేల? నీ వంటి సత్పాత్రపరిగ్రహంబున నేము ధన్యుల మగుదుము గాక మన్యుల కిచ్చిన వారు మా కసాధ్యులు గారే? కావున మమ్ముం గరుణించి నీ వారలకియ్యమృతం బియ్యవలదు. వాక్కు నుగుడ నిమ్ము. నీ కిష్టావాప్తి యగు విధం బేగావించెద.

సుప — మహేంద్రా, నీ స్నేహంబుచే నేను జరితార్థుండ నైతి.
ఇప్పుడేను మదీయమాతృదాస్యనిరాసార్థం బురగుల కమృతంబు దెచ్చి యిత్తునని నొడివి వచ్చినవాఁడ. వలతేని నే నీ యమృతంబు గొని పోయి వారల కిచ్చి యస్మజ్జనని దాస్యంబు వాపికొనిన సురగులీ యమృతం బుపయోగింప కుండ ముందఱ నీవు గొని చేయుము. దాన నుభయార్థంబు లయ్యెడు.

ఇం — సుపర్ణా, నీ మంత్రంబునకు సంతసం బయ్యె. నీవు నాతో నెప్పుడు బద్ధసఖ్యుండవై యుండవలయు. నీ కిష్ట మెద్దేని వెలవిమ్ము.

సుప — మహేంద్రా, ఇష్టమున కేమి. దుష్టులు దుర్మతులై మా కహితమొనర్చిన యీ కాద్రవేయులు నాకు సర్వథా వశు లయ్యెడు. భవదభిరక్షితంబు లగు నీ భువనంబులం దంతట నీ కిరాతులు ద్రిమ్మరుచుంట లోకహితార్థము నీ కెఱింగించి నీ యాజ్ఞం బడయవలసె.

ఇం — సుపర్ణా, లోకహితంబె కా నాకును సమ్మతంబు. అట్లె యయ్యెడు.

అమృతహరణము

పంచమాంకము

౧ రంగము కద్రూమందిరము

[ప్రవేశము సుముఖ, తక్షక, కాళియ, కర్కోటకులు.]

సుము—మన సుపర్ణుం డభిజిల్లగ్నంబున నమృతంబు దెచ్చి యిత్తునని చనియెఁగా?

కాళి—చనియెం గాని యసురరక్షోభిరక్షితంబై యున్న దానిం దెచ్చు టెంతవారికేని దుస్సాధ్యంబె యగుఁ. అందు మనవాఁ డసహాయోగంబున నసహాయశూరుండై చనియె. వాని గ్రహబల మెట్టిదో యిప్పుడ దెలసెను.

తక్ష—సోదరులారా, మీ తర్కంబులతోఁ బనిలేదు. అల్లదె పూర్వోత్తరంబుం దిలకింపుఁడు. అంతర్వాహినులగు వియన్నదీపూరంబులో యన విద్యుల్లహరీప్రవాహంబులో యన వినువీథిం గప్పు నొప్పారుచు విజయోత్సాహియై మహారయంబున వెలుంగుచు వచ్చుచున్నవాఁ డాసుపర్ణుఁడు.

అమృతకలశంబె దెచ్చెడినో లేక యా మహేంద్రుం దన స్వర్ణపర్ణంబులఁ బెట్టికొని స్వారాజ్యంబె సాకల్యంబుగఁ గొని వచ్చెడినో?

కర్కో—అట్లయ్యెనేని వానికి స్వారాజ్యంబు వచ్చి మన కమృతంబు వోయెను. భళి, భళీ, ఏనాఁడా దేవతలా రాక్షసులియ్యమృతముం దెచ్చిరో గాని నేఁ డది మనకు భుక్తంబయ్యె. అమృతాశనంబు వ్రాసిన యా పాడుబ్రహ్మ మన కింకొక్క జిహ్వయైన వ్రాయఁ డయ్యెనే! కడుపారఁ గ్రోలియుందుము.

కాళి—తమ్ముఁడా, ఏమి నీ తత్తరము? (తెరలో, ఓహో అదిగో!)

సుప—ఓహో, కాద్రవేయులారా! అమృతంబు దెచ్చితి. ఇఁక మాయమ్మ దాస్యంబు వాసె. సూర్యచంద్రతారాగణంబులు, పంచభూతంబులు, మీ హృదయంబె సాక్షి. వేవేగం జేసి స్నాతాలంకృతులై పరమపవిత్రాంబరంబు రందుపొందు. మీ పూజాగృహమండపంబునం జేరుఁడు.

కాళి—సోదరులారా, పోదము రండు.

కద్రు—కాళియా, నిదానించుము. కలశముం గన్నులారఁ జూచియె పోవుదము. రమ్ము.

-❀❀-❀-❀❀-

౨ రంగము—పూజాగృహము.

[సుపర్ణుఁడు, కాళియుఁడు, కర్కోటకుఁడు.]

సుప—అన్నలారా, ఇదె యమృతకలశము. దీనిం గొని నా కనుజ్ఞ యిండు. స్నానపూతులై వచ్చితిరా?

కాళి—ఇదిగో పోవుచున్నాము. దాని నెచ్చటనైన శుచియైన ప్రదేశంబున నుంచుము.

కర్కో—ఎచ్చటనో గాదు. సర్వశుచియగు కుశాస్తరణంబున నుంచుము. అదిగో కుశకలాపము.

సు—సాధుగ నున్నది. (కుశలం బఱచి కలశము నుంచును.)

కాళి—కాని, సుపర్ణా, నీవు కృతార్థుఁడవైన తెఱంగుఁ జెప్పవైతివే? ఆ మహేంద్రుండు నిన్నుఁ జూడగనే యమృతం బిచ్చి పొమ్మనెనా?

సుప—అన్నలారా, అతఁడు మహోదారుఁడు. అమృతం బిచ్చియే పొమ్మనెను. కాని వానికి ముందు సిద్ధుల సాధ్యుల, నాదిత్యుల, నాశ్వినేయుల, తుది నాదిక్పతులం గూడఁ గడచితి. తదను హరిప్రసాదంబున మహేంద్రుండె సులభుం డయ్యె. అమృ

తంబు సిద్ధించె. ఇప్పుడు మీచేతం బెట్టితి. మహాపుణ్యఫలంబు నా భుజియింపుఁడు. ఇదె మీకందఱకు వందనము.

కర్కో—సుపర్ణా, పురుషుండవన నీవ. నీ వంటివాని కీప్సితము లీడేర కుండు టెట్లు? నీ ధైర్యస్థైర్యంబులు లోకమునకుఁ జాట ని యుద్యోగంబు వెట్టితిమి గాక యమృతం బీ వేళ లేకున్న నేమి? కావలెనన్న ని కిచ్చిన మహేంద్రుండు మాకు మాత్ర మీయ కుండునా? ఇఁక మీ దాస్యంబు వాసె. మా యమ్మ యను మతి యయ్యె. బలవంతుండవై మనుము. స్వస్త్యస్తు.

---

3 రంగము: పూజాగృహము.

(సుపర్ణుఁడు దల్లిని భుజములమీఁదఁబెట్టికొని పోవును.)

సుప— అహా, కాద్రవేయులారా, మున్మాటికి మా యమ్మ దాస్యంబు వాసె. మీ యమ్మ పణంబు సెల్లె. ఇదె మా యయ్య యాశ్రమంబునకు బోవుచున్నవాఁడ. మీరలు సుఖం బుండుఁడు. (నిష్క్రమణము)

(మహేంద్రుఁడు ప్రవేశము)

మహే—దుష్టులు కాద్రవేయుల కీ యమృతంబె వశమైన లోకములు భరియించునా? "కార్యం సదా దుర్జనే" యని నట్లు లోకసం గ్రహంబుఁ దలపెట్టిన నాకిప్పట్టున నిదియ పరమధర్మం బయ్యెం అవుఁగాక. క్షుద్రు లీపాపులపైఁ బ్రహ్మాస్త్రంబులా?

(తెరలో)

ఎవ్వఁడవురా, పూజాగృహంబు సొచ్చితి? (ఇంద్రుఁడు గల శమును జూపి యదృశ్యుఁడగును. నాగు లందఱు పరువులిడుచు వత్తురు.)

రే శఠాధమ, రే ధూర్త, రే పాపీ, రే పశ్యతోహర, రే తస్కర పిశాచ, నిలునిలు మోరోరీ నిలునిలుము. మా భుక్తశేషంబు నీ కయ్యెడు.

తక్ష—(ప్రవేశించి) ఎవ్వఁడు గానరాఁడే?

కాళి—అమృతభాండం బపహరింప వచ్చిన ముచ్చెవ్వఁడో వీఁడు మన పంచనే డాఁగియుండె.

పద్మ—రక్షకుల నైనఁ బెట్టమైతిమే?

కద్రు—అయ్యో, తండ్రులార, ఆ యమృతం బాహరించిన యా మాయాసుపర్ణుండె దాని నపహరింప లేఁడు గద?

కాళి—వాఁ డప్పటి కప్పుడె దల్లిం గొనిపోయె.

కర్కో—దాని కేమి? మాయమ్మ యూహాయె సరిగనున్నది. లేకున్న వాని కంత రభస మదేల? కాళియ, నే నప్పుడె నిన్ను వారించితిం గదా? వాఁ డాకసమునుండియె యఱచుటఁ జూడ నా మనంబున సంశయంబు వొడమె. అందులకె నిన్నాపి ప్రత్యక్షము చూచి పోయితిని.

కద్రు—ఆకసమునుండియె యఱచెనా? ఔరౌర, మన కీయుత్పాతంబులు దెచ్చివెట్టుటకీ మాయపక్షికిఁ దోడగు ధూర్తుం డచ్చట నెవ్వఁడో గద! వీని దుర్మంత్రంబు లన్నియు నాకసమునుండియే దిగుచున్నవే? ఆహా, యీపాపి నే నరకమునఁ ద్రోయుదురోయి తండ్రి.

కర్కో—అహో, ఏఁడీ, యా సుపర్ణహాతకుం డేఁడీ? ఎటుపోయె? ఏదిక్కుం జనె? వెదకుఁడు, పట్టుఁడు; బంధింపుఁడు. ఆ గభీర పారావారంబు గహ్వరంబులం దూఱనీ, తుంగోత్తుంగహిమశైల కందరంబులం డాఁగనీ, కాదు, కాదు, మరల నా తల్లిమాయ గర్భంబె జొఱనీ, వాని నిక్కరాళదంష్ట్రావిషయోగంబున వెడలఁ గ్రక్కించి, వాని చతురగ్రంబుల నేకాగ్రంబుగ నీ

పిడికిటంబట్టి, వాని తుండంబుఖండించి, వాని పత్త్రింబుల నుత్తరించి, వాని శకలంబులం జెకలించి వాని ప్రాణవాయువులతో గూడ నా యాదర్శ్యంబగు నమృతంబుంగొని గుటగుట త్రాగి (త్రేన్చుకున్న నిదె మాకుల మాకులంబై కన్నులు గానక, వీనులువినక, కరపాదంబుల గతిచెడి, పొట్టలపై బ్రాకుచు, మాకన్నబిడ్డల మేను గసకస నమలుచు, నుంటిందిని గాలిం (దావి, పక్షపక్షంబునం బ్రాయశ్చిత్తంబున మా పావదేహంబుల దిగనాడుచు, మాకులం బకులంబగుదనుక మాకు వేఱొండురూపంబు లభ్యంబగుదనుక ఘోరతాపనులుం బోలె మానముద్రం జిక్కి భూగర్భంబెగృహంబుగాం గాఱుచీకటులం దిరుగాడుచుందుముగాక.

(ఆకసమున దేవతలు తథాస్తందురు.)

[శేషుడు-ప్రవేశము.]

శేషు——శాంతం పాపం. అహా! సోదర, ఏమి యీ దుస్సాహసము? తల్లి శాపముం దప్పించుకొనిపోవుదమనియా! నీ విప్పుడీ ఘోరశాపంబుల మాఱలం బైఁదోయుట? ఇంతరాద్ధాంతంబునకు గతంబేమి?

కాళి——ఆ సుపర్ణుండు దెచ్చియిచ్చిన యమృతము దృశ్యాదృశ్యంబైనది. దాని నెవ్వడో మాయాపురుషుం డొక్కఁడు హరించె.

శేషు——హరించె! అమృతంబు హరించె! ఆహా హా, నేఁ డెంతటి వంచన యయ్యె?

ఆ సుపర్ణుండు దన సమయంబుఁ జెల్లించుకొని పోయెం గాఁబోలు? అవుఁగాక. మన దుర్దైవంబె మనయండ నుండెఁగా!

ఆహా, ఆదినుండియు మన చరితం బిట్టిద!

చేఁజిక్కిన యమృతంబె హృతంబయ్యెఁగా! హా, హతవిధీ! మాపాపములకుం దగిన పరిణామంబనియా? నాటిననాఁడు

గోటి కెనమై, కోయవచ్చినఁ గొండయయ్యె. కోపము తాపముంబోలు, తాపము బ్రహ్మహత్యం బోలు నండ్రు. మాకోపమా బ్రహ్మహత్యకుఁ గాకున్నఁ దదతిరిక్తంబగు నాత్మహత్యకే హేతువయ్యె. కార్యకారణరూపంబగుఁ గర్మసూత్రంబిదిగదా? సులభంబుగఁ దెలసె. భవతునామ. భావ్యమేవ భవతి. 'అవశ్యమనుభోక్తవ్య' మ్మని యనుభవింతుముగాక.

తమ్ములారా, వగవకుఁడు. ముందు కార్యంబేమి?

కర్కో—ఆ పొద్దటు గ్రుంకునంతలో నాప్రతిన సాధింతు. అది దప్పిన నాశాపం బమోఘంబె యగు. నాతంద్రితపంబె యూనన. ఇప్పుడీఁక వగచినఁ గార్యము గాదు. అమృతం బీవేళఁ బోయినఁబోనిండు. అదిగో! సిక్తంబైన యాకుశాస్తరణంబున నమృతచ్ఛాయ లింకను మృగమరీచికలం బోలి మెఱయుచున్నవి. దానంబడి నాలుకలైనఁ దడుపుకొందము. మనయమృతత్వంబున కదియు చాలు- (డాసి) అహాహా, చాలు, చాలు. ఇఁక నేశాపంబులు మనల నంటఁజాలవు. రండు, రండు, విలంబనం బయ్యెడు. (అందఱు పోయి దానంబడి జిహ్వలు చీలి పోవ రక్తసిక్తముఖంబులతో నేడ్చుచు గోల పెట్టుదురు.)

— భరతవాక్యము —

స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు॥

సంపూర్ణము.

తప్పొప్పుల పట్టిక

పుటసంఖ్య.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
౨	౭	ముదుల	ముద్దుల
౨	౨౩	క్షిరము	క్షీరము
౮	౧౦	గష్టము నేమో?	గట్టమగు నేమో?
౧౧	౧౫	ప్రాకృతదై	ప్రాకృతవై
౧౧	౨౪	మణియందు	మఱియందు
౧౩	౧౦	నొక వేళ	కొక వేళ
౧౬	౫	మింగ	మ్రింగ
౨౨	౧౩	భేద	ఖేద
౨౩	౧౧	వాక్మకలంబుల	వాక్యకలంబుల
౨౪	౧౮	తల్లి	తల్లీ
౨౯	౧౯	విప్రాశిరాదములు	విప్రాశీర్వాదములు
౩౪	౨౨	ని కేట	నీ కేల
౩౬	౮	బదును	పదును
౪౦	౬	నేను ని	నేముని
౪౯	౨౭	పతుల	వతుల
౫౮	౧౭	డబరముల	డంబరముల
౬౧	౧౬	మహాత్వం	మహాత్వం
౬౧	౨౧	పరిగ్రిహాబున	పరిగ్రిహాంబున
౬౩	౨౦	... ఓ హెూ	(... ఓ హెూ)
౬౯	౧	మహిం	మహీం